

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online

www.veritatisimago.hu

2021/1.

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online, negyedévente

2021/1.

www.veritatisimago.hu

Főszerkesztő

Dr. Fodor Ferenc

Szerkesztőbizottsági elnök

Dr. Nagy Imre

Vezető szerkesztő

Medgyesi Konstantin

Szerkesztőségvezető

Hegedűs Anita

Tematikus szerkesztők

Bíró-Balogh Tamás

Forgó Géza

Mód László

Nátyi Róbert

Pópity Dániel

Tóth Benedek

Tóth István

Varga András

Varga Sándor

Vukov Anikó Veronika

Technikai szerkesztő

Czukur Péter

A tanulmányok lektorai

Forgó Géza

Hegedűs Anita

Medgyesi Konstantin

Logóterv

Magyar Milán

Szerkesztőség

Móra Ferenc Múzeum

Szeged, Roosevelttér 1-3.

E-mail cím: info@veritatisimago.hu

Telefonszám: +36 62 549 040

Kiadja

Móra Ferenc Múzeum (Szeged, Roosevelttér 1-3.)

Felelős kiadó

Fogas Ottó igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

- DEÁK ÁDÁM: *A szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen egy vármegye és egy város szemszögéből.* 1
- TÓTH ISTVÁN ifj.: *Egy elfeledett szegedi polgár. Adalékok dr. Kószó István életéhez, munkásságához.* 11
- SZOLNOKI ZOLTÁN.: *Járványtörténet és oral history. Módszer és tapasztalatok* 33

KÖZMŰVELŐDÉS

- SZILÁGYI KATA : *Muzeológiai tapasztalatok Norvégiában.* 39

A szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen egy vármegye és egy város szemszögéből

Deák Ádám *

* Szegedi Tudományegyetem

Kulcsszavak

országgyűlés
követutasítás
követek
szabad királyi városok
vármegyék

parliament
National Assembly
ambassador
ambassadors
free royal cities
counties

Absztrakt

A vármegyék nagy remények közepette várták az 1843/44. évi országgyűlés összehívását, hiszen az ezt megelőző 1839/40. évi diéta sikeresnek volt mondható a maga 55 törvénycikkével. V. Ferdinánd végül 1843. május 14-re hívta össze a következő országgyűlést. Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy a szabad királyi városok ügyét bemutassam Csanád vármegye és Debrecen város követutasításain és országgyűlési felszólalásain keresztül. Sorra veszem a legfontosabb ügyeket, amelyek felmerültek a városi kérdéssel kapcsolatban. Ezek közül a legfontosabbak: a városok szavazatszámát az országgyűlésen, a polgárjog megszerzése, valamint a főfelügyelői intézmény voltak. A szavazatszám kérdése az egyik legégetőbb probléma volt, hiszen az összes szabad királyi város egyetlen szavazattal rendelkezett. Csanád vármegyét Bánhidya Albert és Kállay Ödön, Debrecen pedig Komlóssy László és Nagy Sándor képviselték ezen az országgyűlésen.

Bevezetés

Tanulmányunkban a szabad királyi városok országgyűlési képviseletéről folytatott vitát mutatjuk be az 1843/44. évi országgyűlésen.¹ Öt témakört vizsgálunk Csanád vármegye és Debrecen szabad királyi város követutasításain és a követek országgyűlési felszólalásain keresztül.² Kitérünk arra, hogy a szabad királyi városok szavazatszámát, a polgárjog megszerzésének feltételeit, a köztelherviselést, az úgynevezett „bekebelezés” ügyét, valamint a városok belső szerkezetének alkotmányosabb átalakítását illetően milyen álláspontot képviselt a megye és ez a város. Csanád vármegyét Bánhidya Albert első alispán, valamint Kállay Ödön főszolgabíró, míg Debrecen Komlóssy László tiszti ügyész és Nagy Sándor tanácsnok képviselte ezen az országgyűlésen.

Mielőtt a városokkal kapcsolatos rész kérdések fejtegetésébe bocsátkoznánk, szükséges átfogó képet adni a követutasításokról. A követutasítások alapjaiban meghatározták a rendi országgyűlések működését. Miután a király szétküldte a törvényhatóságoknak az országgyűlési meghívólevelet, azok kisebb bizottságokban kidolgozták az anyautasításokat, amelyek a legrészletesebbek voltak, hiszen igyekeztek minden fontos kérdésben utasítás adni a követeknek. A vármegyék, szabad királyi városok, szabad kerületek, káptalanok minden általuk fontosnak vélt ügyben állást foglaltak, a követek nem dönthettek önállóan. A vármegyékben a közgyűlés, a szabad királyi városokban a városi tanács volt jogosult a követutasításokat elfogadni. Ha a követek mégis önállóan, követutasításuktól eltérően foglaltak állást, akár vissza is hívhatták őket, és mást küldhettek helyettük. Ahogy haladtak az országgyűlési tárgyalások, újabb ügyek is felmerülhettek, ekkor a követeknek póttasítást kellett kérniük s megvárniuk azt, mielőtt állást foglaltak. A követutasításokkal kapcsolatban jelenleg kevés forráskiadással rendelkezünk, mindössze Borsod (Seresné, 1987), Zala (Molnár, 2003) és részben Zemplén (Bodnár, 1940) vármegye, valamint Debrecen (Gazdag, 1989) szabad királyi város utasításairól készült feldolgozás. Ha feltárnánk szélesebb körben a követutasításokat, jobban megismerhetnénk a törvényhatóságok álláspontjait az országgyűléseken tárgyalt ügyekkel kapcsolatban. A diétákon folyó vitákat és a legfontosabb döntéseket már behatóan ismerjük, azonban a követutasítások feltárásával újabb részletet adhatnánk hozzá a reformkori országgyűlések történetéhez. A kérdés tárgyalása előtt azonban érdemes ismertetni a szabad

királyi városok fogalmát és jogait, amit 1793-ban a közjogi-politikai rendszeres bizottság foglalt össze. Eszerint a szabad királyi városok olyan különleges polgári közösségek, amelyek privilégiumokkal rendelkeznek (vásártartási jog, árumezállító jog), területük felett saját „törvénykezési” joguk van (statutumokat alkothatnak), a király közvetlen ellenőrzése alatt állnak, emellett polgárai kollektíven nemes személynek számítanak, és képviselőik útján részt vesznek az országgyűlésen (Czoch, 2005: 308). Az 1843/44. évi országgyűlésen már így határozták meg a város fogalmát: „A város áll a város környékéből és a városi lakókból.” Majd csak a második paragrafusban említi a törvénytervezet, hogy a szabad királyi város önálló törvényhatóság, amely szabályrendeleteket hozhat, felsőbb ellenőrzés mellett önmagát kormányozza. Czoch Gábor megállapítása szerint míg az első meghatározás a privilégiumokat hangsúlyozta, addig a későbbi már inkább a demográfiát és térbeli elhelyezkedést (Czoch, 2006a: 218).

A szabad királyi városok országgyűlési részvételét az 1608. évi koronázás utáni első törvénycikkben határozták meg. Ez a törvénycikk hozta létre az alsó- és felsőtáblát, a városok az alsótáblán foglaltak helyet és a negyedik rendet alkották.³

A szabad királyi városok országgyűlési szavazata

A legnagyobb vitákat a szabad királyi városok országgyűlési szavazata váltotta ki,⁴ hiszen összesen egyetlen szavazattal rendelkeztek az alsótáblán. A városoknak számítandó egyetlen szavazat kialakulásával kapcsolatban több nézet alakult ki. Még a reformkor idején élt Jászay Pál sem tudta pontosan meghatározni, hogy mikor ment végbe ez a szavazat csökkenés. Abban biztos volt, hogy a városok egyenkénti szavazatjoga a 17. században még biztosan érvényesült⁵ (Jászay, 1843). Szijártó M. István úgy vélekedett, hogy 1790 után kezdődött az a gyakorlat (Szijártó, 2010: 313–316). Szócs Sebestyén igen alapos kutatómunkát végzett, végül ő és Czoch Gábor (Czoch, 2005: 294; Czoch, 2020: 365) is arra a megállapításra jutott, hogy az 1825/27. évi országgyűlésen már egészen biztosan csak egy szavazatot számítottak a városoknak.⁶ Szócs érdekes tényre hívta fel a figyelmet, a szavazatok összeszámlálása csak az 1790/91. évi országgyűléstől volt rendszeres, s kezdetben még csak a kerületi üléseken került arra sor (Szócs, 1996: 19–29). Debrecen is arra hivatkozott, hogy az 1825/27. évi országgyűléstől számítják egynek a városok szavazatát. Ezt a kijelentést csak a követutasítások között leltük fel, maguk a debreceni követek nem hangoztatták az országgyűlési vitákban (Gazdag, 1989: 84). Vásárhelyi Nagy Benedek budai követ 1833. december 5-én személyesen találkozott a nádorral, akinek elpanaszolta, hogy sem a kerületi üléseken, sem az alsótáblán nem veszik figyelembe külön-külön a városok szavazatát, hanem csak egynek számítják (Gárdonyi, 1926: 109; Szócs, 1996: 48–49). Azt azonban érdemes szem előtt tartani, hogy a rendi országgyűléseken nem mindig számolták össze egyenként a szavazatokat, háromféle módot is használtak. Bevett szokás volt a közfelkiáltás, amikor egyhangúlag döntöttek a rendek. A második mód a mérlegelés (ponderálás) volt, amikor is az ülést vezető személynek a követek felszólalásai alapján döntött az adott ügyben. Ha nem lehetett egyértelműen eldönteni egy-egy vitában a többség akaratát, akkor alkalmazták az egyenkénti szavazást (Dobszay 2019: 214–228).

Javaslatokat már a korábbi országgyűléseken is kidolgoztak a városok ügyében, amelyek közül csak néhányat ismertetünk. Ócsai Balogh Péter vezetésével készítették tervezetet az 1790/91. évi országgyűlés által kiküldött közjogi rendszeres bizottság megbízásából, melynek során a szabad királyi városok részvételét is szabályozni akarták a diétákon. Eszerint a 20 ezer főnél nagyobb lakosú települések két követet küldhettek volna, a 10 ezer főnél több lakosúak egy követet, az ennél kisebb városokat olyan csoportokra kellett volna osztani, hogy lakosság számuk összesen elérje a 20 ezret, és ez alapján két követet küldhettek volna. Szavazati joga minden városi követnek lett volna. Balogh terve a megyékre is kiterjedt volna, azok is a lakosság számának az arányában küldhettek volna követeket, de akár hármat vagy négyet is, és fejenként számították volna a szavazatukat. Ezek a javaslatok azonban nem emelkedtek törvényerőre (Gárdonyi, 1926: 107–108; Pajkossy, 2013: 324). Az 1825/27. évi országgyűlés is próbálkozott a szavazati arány átalakításával, a közjogi ügyekkel foglalkozó rendszeres bizottság készített ez ügyben tervezetet. A javaslat szerint a megyék három követet, a városok egy követet küldhettek volna a lakosság számának a figyelembe vétele nélkül. Azok a városok, amelyek helyet kaptak ebben a rendszeres bizottsági munkában 1830-ban, még az országgyűlés összehívása előtt külön javaslatot nyújtottak be, eszerint egyenlő jogokat követeltek a megyékkel, történelmi érvekre és múltjukra is hivatkoztak, ami a későbbiekben is a legerősebb fegyverük volt (Gárdonyi, 1926: 108).

Az 1843/44. évi országgyűlésen a kerületi ülés eredeti javaslata szerint 32 szavazatot kapott volna a 47 szabad királyi város, ebben az esetben az 52 megyei szavazatot megduplázták volna. Később a 32 szavazatot 16-ra módosították, a megyei szavazatok duplázása nélkül. A városok a lakosság számuk arányában kaptak volna szavazati jogot. A 30 ezer főnél népesebb városok két szavazatot (ide tartozott Debrecen is), a 12 ezer főnél népesebbek egy szavazatot, a 9 ezer főnél népesebbek fél szavazatot kaptak volna. Az ennél kisebb városokat összevonták volna kettes-hármas csoportokba, és így együttesen kaptak volna egy vagy fél szavazatot (Bánk, 1914: 26–32; Czoch, 2005: 296). A városoknak adandó 16 szavazatot Csanád vármegye (MNL CSML Makó, IV. A. 3. a. 63. k. 379. sz.; Rendi napló, III. 112–113, CIV. országos ülés, 1844. február 17.) és Debrecen is támogatta (Gazdag, 1989: 95). A csanádi követ, Kállay Ödön kijelentette, hogy a városi követek nem képviselik az egész polgárságot, ugyanakkor hozzátette, hogy a vármegyék is csak a nemességet képviselik, mert csak ők vehetnek részt a követválasztásban a nép megkérdezése nélkül (Rendi napló, III. 112–113, CIV. országos ülés, 1844. február 17.). Az országgyűlési és kerületi naplókban nem találtunk utalást arra, hogy a debreceni követek felszólaltak volna a szavazat kérdésében, de a követutasítások között meghagyták nekik, támogassák a 16 szavazatot. Úgy vélekedett Debrecen város tanácsa, hogy azt a néhány várost, amelyek kiterjedésben, portáik számában és a teherviselésben hasonlóak a megyékkel, megilleti az egyenkénti szavazat. Azt viszont nem támogatták, hogy a kisebb városok is egy-egy szavazatot kapjanak, hiszen nem olyan arányban viselik a terheket (Gazdag, 1989: 82–83, 95).

A polgári kvalifikációk kérdése

A polgárjog megszerzésének kérdése is éles vitákat generált az országgyűlésen, a liberálisok szélesebb körnek tették volna elérhetővé, míg a konzervatívok szűkre szabták volna ezen jog megszerzését. A kerületi ülésen kiküldött bizottság által készített törvénytervezetben több kategóriát is meghatároztak: megfelelő értékű ingatlannal kell rendelkezni az adott településen, a mesterembereknek, kereskedőknek, értelmiségieknek meghatározott nagyságú jövedelmet kell kimutatniuk, emellett figyelembe vették volna az adózást és azt is, aki házbért fizet. A csanádi követeknek nem volt pontos utasításuk az ügyben, hogy ki kaphasson polgárjogot, csak azt fektették le számukra alapelveként, hogy minél szélesebb réteg számára tegyék elérhetővé annak megszerzését (MNL CSML Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.). A debreceni követeknek készült követutasítás pedig azt tartalmazta, hogy „a megállapítandó minimum nélgyen olly tsekélység, melly a kitűzött célznak kijátszására vezessen, egyébaránt pedig ezen qualificatiot minden, ki a polgári jogokkal élni kívánn a közgyűlés előtt tartozék igazolni” (Gazdag, 1989: 94).

1843 októberében a kerületi ülésen Kállay Ödön kijelentette, hogy módosítani kívánja a törvényjavaslat idevágó 97. és 98. §-át, amelyek így szóltak: „A városi község áll polgárokból és oly lakosokból, kik nem polgárok. A városi község minden közdolgokban a polgárok által képviseltetnek.” A csanádi követ kijelentette, hogy a jelenlegi szerkezet igazságtalan, „politikátlan” és a közjával ellenkezik. A közember katonáskodik, adót fizet, mégsem szólhat bele a közügyekbe, és ezen változtatni kell. A konzervatívok, folytatta, arra hivatkozva nem akarnak befolyást adni a közembereknek, mert azok szegények és nem elég műveltek (így nem tudják helyesen megítélni a dolgokat), nincs meg bennük a kellő nyugodtság, mint a polgároknál. Kállay azonban megismételte, hogy véleménye szerint a polgárjogot minden városi lakosra ki kell terjeszteni. Az értelmiségi réteget külön kiemelte: nem lehet valakit kirekeszteni a polgárjogból csak azért, mert nem tud kimutatni meghatározott nagyságú tiszta jövedelmet. A követ végül kijelentette: az, ha valaki vagyonnal rendelkezik, nem jelenti azt, hogy művelt, s helyesen és kellő nyugodtsággal bírja megítélni a dolgokat (Kerületi napló, II. 541–542, 73. kerületi ülés, 1843. október 9.).

Kállay a fentebb említett okok miatt 1844 februárjában felvetette, hogy a „polgár és lakos” különbségtétel a törvényjavaslat szövegében szűnjön meg, és helyette a „polgár s választó” kifejezést használják. Szerinte az utóbbi kifejezés közelebb áll az alkotmányosság szelleméhez. Az ülést vezető személynök, Szerencsy István kérdőre vonta a csanádi követet, hogy mi történik akkor, ha sok személy kap polgárjogot. Kállay erre úgy felelt, hogy jelenleg is sok olyan kisnemes van, aki csak három szilvafával rendelkezik, mégis szavazati joggal rendelkezik. Ha polgárjogot kapnak a lakosok, fejtegette, abból nem származik hátrány. Kijelentette azt is, hogy a választásoknál a polgárok kevesebb kicsapongást követnének el, mint a nemesek eddig elkövettek. Az elnök szerint viszont azért kellett a polgárjog megszerzéséhez vagyoni cenzust kötni, mert a gazdagabbakat nehezebb megvesztegetni, Kállay azonban úgy vélekedett, hogy a gazdagokat is könnyű lefizetni (Rendi napló, II. 350–351, XCIX. országos ülés, 1844. február 12.).

Debrecen követe, Nagy Sándor kijelentette, hogy az úri hatalom alatt állókat, mint például a bérbe fogadott cselédeket nem akarja polgárjoggal felruházni. A fekvő vagyon értékét úgy kell meghatározni, hogy ne lehessen könnyen kijátszani, és az legalább egy ház értékével érjen fel. Emellett csak az legyen polgár, aki a házipénztárba adót is fizet (Rendi napló, II. 353. XCIX. országos ülés, 1844. február 12.). Nagy egy későbbi hozzászólásában kifejtette, hogy aki „fekvő birtok” alapján szeretne polgár lenni, annak szükséges, hogy a telekkönyvbe be legyen írva a birtoka, és erről igazolással is rendelkezzen. Ha pedig valaki házbér címszó alatt akar polgár lenni, az mutassa be a ház gazdájával kötött szerződést. A többiek pedig a bevallott adó és jövedelem alapján lehetnek polgárok (Rendi napló, II. 367, C. országos ülés, 1844. február 13.).

A másik debreceni követ, Komlóssy úgy vélekedett, hogy a Karok és Rendek a polgári képesség megszerzésének a feltételeit túl tágra szabták, ezzel szemben a főrendek túl szűkre, ezért szükséges lenne egy középutat találni. Az egyik főrendi tag, gróf Péchy Emánuel az alábbi javaslatot tette: „Polgárok lehetnek, kik a város területén oly fekvő tulajdont bírnak, mely a telekkönyvben az ő nevükre van beírva és melynek értéke kisvárosokban legalább 400-tól – 600, közép városokban 1000-tól –2000, nagy városokban 3000–4000 Ft-ig felér.” A kézműveseknek is meghatározott jövedelemmel kell bírniuk: kisvárosban 200, középvárosban 400, nagyvárosban pedig évi 600 forint legyen a keresetük, emellett számadáskönyvet is vezetniük kell (Főrendi napló, III. 370–371, CXXII. ülés, 1844. március 15. IV. 1, CXXIII. ülés, 1844. március 16.). Komlóssy úgy vélekedett a telekre nézve, hogy: „a kisebb városokra 400, közép városokra 800, nagyobbakra pedig 1,200 frtnyi képességet ajánlanak a törvénybe igtatni” (Rendi napló, IV. 8, CXL. országos ülés, 1844. május 4.).

A csanádi követ, Bánhidya Albert felvetette, hogy a zsidóknak is meg kell engedni, hogy polgárjogot szerezzenek, illetve őket sem szabad kizárni a városi testületekből (Rendi napló, II. 317–318, XCVIII. országos ülés, 1844. február 10.; II. 377, C. országos ülés 1844. február 13.). Az 1840:29. törvénycikk jelentősen kibővítette a zsidók jogait, amely szerint a bányavárosokon kívül bárhol letelepedhettek, gyárat alapíthattak, kereskedhettek, mesterséget űzhattak.

A debreceni követek ezzel szemben valóságos vádbeszédet tartottak a zsidók polgárosítása ellen.⁷ Komlóssy kijelentette, hogy az általános emancipációval nem érnének el sikert, mert akkor sem kötnék jobban a zsidóságot a hazához, mivel nekik itt nincs állandó városuk. A monarchiát, arisztokráciát nem ismerik el, általánosságban véve a teokráciát vallják, csak a Talmudot tartják törvénynek. A zsidó minden embert, aki nem zsidó, az ellenségének tart. A legnagyobb hiba a zsidók neveltetésében van, ezért először megfelelő oktatásban kell őket részesíteni, hogy később polgárjogot kaphassanak. Amíg ez nem történik meg, addig az 1840:29. törvénycikk hatáskörén ne lépjenek túl (Kerületi napló, II. 545–548, 74. kerületi ülés, 1843. október 10.). Egy későbbi hozzászólásában kifejtette azt is, hogy a zsidók polgárosítása nem csak a szabad királyi városokra, hanem az egész országra veszélyes. Erre még nincsenek felkészülve a polgárok és a zsidók sem. Az ország lakosai ellenszenvvel viseltetnek a zsidók szokásai, vallási szertartásai iránt, ami fordítva is igaz. Erkölcsi, politikai műveltség tekintetében a zsidók nem is akarnak az ország polgáraihoz közeledni. A zsidók nagy része a rabbik szűkkeblősége és a Talmud szigorú szabályai miatt állnak alacsonyabb szinten. „Én a zsidók polgárosításának legfőbb akadályát egyedül Önmagukban, vallásbeli mysterialis szertartásukban, és abban keresem, mivel ők általános theocraták levén, constitutionalis állásukat egyedül a theocratiában pontosítják össze. Pedig bizonyos az, hogy a status boldogsága egyedül a haza szeretetén alapul.” – jelentette ki Komlóssy. A zsidók még mindig abban hisznek, hogy egy nap eljön a Messiás. „A nemzetnek továbbá, mely erősödni kíván, munkás tagokra van szüksége; de a zsidó minden ilyes munkától iszonyodik; legnagyobb részének életmódja egyedül a sakherezés és handlérozás, s jelenleg csak emésztője, nem pedig tenyésztője szegény hazánknak.” A debreceni követ végül felrótta sérelemként, hogy a Karok és Rendek csak a városokra akarják kiterjeszteni a polgárjog megszerzését a zsidók számára, de amikor zsidók megyében történő polgárosításáról volt szó, akkor maguk a megyék is hevesen elleneztek azt (Rendi napló, II. 304–307, XCVII. országos ülés, 1844. február 9.).

Ezzel szemben Bánhidya Albert védelmébe vette a zsidók polgárosításának az ügyét. „Ha körülnézünk a civilisált tartományokban, meg kell vallani, hogy mindazon rosznak, melynek létrejövése s kifejlése a zsidóknak tulajdoníthatik, ezek valódi okai nem voltak. E mellett a zsidó takarékoságát, fáradhatlan szorgalmát, melylyel a szerzés új forrásait kikutatja és azonnal önhasznára fordítja, dicsérettel kell megismerni.” A zsidók és a keresztények már kétezer éve üldözték egymást és keserítették meg egymás életét, de nem tudták meggyőzni a másikat. Most már mindkét fél megunta a harcot és inkább békében élnének. Bánhidya Anglia és Franciaország példáját említette, ahol a zsidóság részére már biztosították a polgárjogot. Nem értett egyet azzal a vélekedéssel

sem, hogy hagyják a dolgokat a maguk medrében folyni, és majd alkalmasabb időben térjenek vissza a tárgyra, mert azzal nem érnének célt. A Messiásra várakozás pedig nem gátolja meg abban a zsidókat, hogy jó polgárok is legyenek – jelentette ki (Rendi napló, II. 317–318, XCVIII. országos ülés, 1844. február 10.).

A közterhek viselése

Felmerült az a kérdés is, hogy azt, aki birtokkal rendelkezik egy vagy akár több szabad királyi városban, milyen kötelezettségek terhelik, még ha nem is él ott. Kállay szerint, aki a városban joggal és tulajdonnal bír, az aránylagosan viselje a terheket is. Ez a kérdés az adózással és a polgárörsséggel kapcsolatban merült fel. A csanádi követ úgy vélekedett, hogy minden városban ugyanúgy kelljen viselni a terheket (Kerületi napló, II. 614, 81. kerületi ülés, 1843. október 18.). A nemesi kúriáktól is kelljen adót szedni a város házipénztárába, emellett a rabok eltartása, az építkezések és a világítás is költséges, ezért minden városi tulajdonosnak aránylagosan részt kell venni azok terheiben. Kállay a hadiadó fizetését is kötelezővé tette volna a nemesi kúriák tulajdonosai számára (Rendi napló, II. 229, 93. országos ülés, 1844. február 5.). A polgárörsséggel kapcsolatban két indítványt is benyújtott: Ha a haza szüksége megkívánja, akkor a polgáröröket a városon kívül is alkalmazni lehessen hadi szolgálatra, ezért a polgárörsség szervezetét ne az egyes városok határozzák meg, hanem törvény szabályozza. A másik javaslata szerint a polgárörsségnél nemzeti viseletet kelljen hordani, és a magyar legyen a vezényleti nyelv (Kerületi napló, II. 707, 94. kerületi ülés, 1843. november 4.). Ebben a kérdésben a debreceni követ, Nagy Sándor is hasonlóan vélekedett. A nemesi kúriális telkeket sem lehet kivonni az adózás alól, az utcák kövezéséhez, a világításhoz, a közbiztonság fenntartásához ezeknek a telkeknek is aránylagosan hozzá kell járulni. „...s ha ezt adónak nevezzük, akkor ez alá vonni is kívánom...” – jelentette ki (Kerületi napló, II. 497, 64. kerületi ülés, 1843. szeptember 28.; Gazdag, 1989: 95).

A „bekebelezés” kérdése

A Karok és Rendek a szabad királyi városok rendezését a „bekebelezés” kérdésének a pontos szabályozásával kívánták összekötni. Ez a javaslat azért volt jelentős, mert így egy város olyan területeket is meg tudott volna szerezni, amit más törvényhatóság (a megye) irányított, de már korábban összenőttek a várossal, emellett a bel- és külváros is egyesülni tudott volna (Czoch, 2006a: 226–227). Nagy Sándornak az volt az indítványa, hogy a város határán kívül található polgárok birtokai felett is a városi törvényhatóságok intézkedjenek Kállay azonban elutasította a debreceni indítványt, mivel egy-egy városnak jelentősen megnőhetett volna a területe és a befolyása (Rendi napló, II. 235, 241, XCIV. országos ülés, 1844. február 6., Gazdag, 1989: 94).

A városok belterületén lévő „bekebelezésről” már nagyobb egyetértés volt a csanádi és debreceni követek között. Felvetették, hogy a szabad királyi városok területén fekvő nemesi kúria épületek rendőri és bünbeli esetekben a városi hatóságok alá tartozzanak. Emellett a szabad királyi városokban található megyei épületek felett is a rendőri felügyeletet a városi törvényhatóságoknak kell ellátni. A vármegyeházakat említették példaként a követek, amelyeket a városi hatóságok irányítása alá akartak vonni (Kerületi napló, II. 496–497, 64. kerületi ülés, 1843. szeptember 28.; Rendi napló, IV. 166, CLXI. országos ülés, 1844. június 17.; Gazdag, 1989: 94). A nagyváradi káptalan követe, Fogarassy Mihály viszont kijelentette, hogy a város területén található paplakokat, kolostorokat vegyék ki a városi törvényhatóságok joghatósága alól. Kállay Ödön ezzel nem értett egyet, szerinte pap és polgár között ne legyen különbség polgári ügyekben. A papoknak és a paplakoknak is rendőri tekintetben a városi törvényhatóságok alá kelljen tartozni (Rendi napló, II. 229, XCIII. országos ülés, 1844. február 5.).

Végül az alsó- és felsőtábla kompromisszumos megegyezést kötött: a városi törvényhatóságok bizonyos tekintetben kiterjeszthették volna a hatalmukat a szomszédos területekre is, de nem „kebelezheték volna be” azokat. Ezt a javaslatot az alsótábla elfogadta, azonban azt nem támogatták, hogy a „bekebelezett” terület a korábbi privilégiumait megőrizze, amit viszont a főrendek támogattak. Így a belső területek a „bekebelezés” révén elvesztették volna korábbi privilégiumaikat (Czoch, 2006a: 225–227).

A városok igazgatásának átalakítása

A királyi városok ekkoriban kettős függésben álltak: a Helytartótanács felügyelte azokat politikai–közigazgatási, a Magyar Királyi Udvari Kamara pedig gazdálkodási ügyekben. Csanád vármegye és Debrecen is egyet értett abban, hogy a királyi kincstártól való függést meg kell szüntetni, és kizárólag a Helytartótanács irányítása alá kell vonni a városokat, a vármegyékhez hasonlóan (MNL CSML Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.; Gazdag, 1989:

74). Az igazságszolgáltatás szempontjából ekkor a városok két kategóriába tartoztak (tárnoki és személynöki), így a városi bíróságoktól a feljebbviteli ügyek a tárnoki székhöz vagy a hétszemélyes táblára kerültek⁸ (Bánk, 1914: 12). Ebben a kérdésben Debrecennek az volt az álláspontja, hogy a tárnoki és személynöki székeket szüntessék meg, és a királyi városok feljebbviteli ügyeit a királyi és a hétszemélyes táblára bízzák. Csanád vármegyének ez ügyben nem volt pontos utasítása, de tekintetbe véve, hogy támogatták a városok belső szerkezetének alkotmányos átalakítását, valószínűleg ezt is pártolták (MNL CSML Makó, IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.; Rendi napló, III. 22, CI. országos ülés, 1844. február 14.).

Az uralkodó által kinevezett főfelügyelők intézményének létrehozását a törvénytervezet 213. §-ba foglalták bele. Az alsótáblán az ülést vezető személynök, Szerencsy István 1844. február 13-án, a felsőtáblán pedig, gróf Keglevich Gábor tárnokmester 1844. március 22-én javasolta ezen hivatal felállítását, mondván, nem létezik olyan köztes tisztség, amelyen keresztül a kormányzat ellenőrizni és végrehajtatni tudná intézkedéseit a városokban (Rendi napló, II. 385–386, C. országos ülés 1844. február 13.; Főrendi napló, IV. 73–74, CXXVIII. országos ülés, 1844. március 22.; Kajtár, 1992: 42). A főfelügyelőnek hasonló jogköre lett volna, mint a korábban már bevezetett adminisztrátoroknak. Varga Norbert jogtörténész a dualizmus kori városi főispánokéhoz hasonlította ezt a tisztséget. A városi főispán, adminisztrátor volt ekkoriban a közgyűlés elnöke, a tisztújításokat ő vezette, és felelősségre vonhatta a tisztviselőket (Varga, 2008: 7). A csanádi követek, Bánhidya Albert és Kállay Ödön a kerületi üléseken és az alsótáblán is a leghatározottabban elutasították a főfelügyelői intézményt, mondván, nem akarnak olyan köztes tisztséget, amin keresztül a kormányzatnak még nagyobb befolyása lenne a városok belügyeire (MNL CSML Makó, IV. A. 3. a. 65. k. 2032. sz.; Rendi napló, V. 220, CCXXXIV. országos ülés 1844. október 1.). Ezzel szemben Debrecen kiállt a főfelügyelői intézmény felállításá mellett, de két kikötéssel. Először is javasolták, hogy törvények által határozzák meg a főfelügyelők jogkörét, mivel a korlátlan hatalmú főfelügyelői poszt létrehozását nem támogatják. Másodszor pedig változtassák meg a főfelügyelő elnevezést főpolgármesterre (főkormányzóra), mert az eredeti javasolt megnevezés gyámságot sugall, amit el szeretnének kerülni (Gazdag, 1989: 78, 93–94, 99–100; Kerületi napló, VI. 107, 292. kerületi ülés, 1844. szeptember 25.). Komlóssy László felvetette, hogy csak olyan személyt alkalmazzanak erre a tisztségre, aki a városban lakik, és már érdemeket szerzett korábban. Sőt azt is javasolta, hogy a főkormányzói intézményt a megyékre is terjesszék ki, de ott csak nemes személy viselhetné ezt a tisztséget (Rendi napló, II. 386, C. országos ülés, 1844. február 18.; IV. 25, CXLI. országos ülés, 1844. május 6.).

A tisztviselők és országgyűlési követek választásával kapcsolatban Debrecen úgy vélekedett, hogy ne minden polgár szóljon bele a választásokba, hanem válasszanak maguknak képviselőket, akik gyakorolják a nevükben a tisztviselő- és követválasztási jogot. A városi képviselőktől elvárják, hogy városi ingatlannal és megfelelő vagyonnal rendelkezzenek. Emellett a képviselőknek tiszta erkölcsűnek kell lenniük, ne álljanak büntetés terhe alatt, azokat, akikkel szemben ez a vád felmerül, váltsák le. Komlóssy kifejtette azon véleményét, hogy a polgárság nagy tömege nem tudna helyesen dönteni a tisztviselők választásakor, ezért van szükség közvetett választásra. A választást a polgárság által választott képviselők gyakorolták volna. A követek és tisztviselők választása bizonyos fokú műveltséget igényel – indokolta meg döntését (Rendi napló, IV. 232, CLXIV. országos ülés, 1844. június 20.; Gazdag, 1989: 75–76). Ezzel szemben Csanád vármegye azt szerette volna elérni, hogy minden polgár közvetlenül beleszólhasson a választásba. Kállay azt is indítványozta, hogy a követutasítások kidolgozásában minden polgár részt vehessen (Kerületi napló, III. 176, 108. kerületi ülés, 1843. november 24.; Rendi napló, IV. 178, CLXI. országos ülés, 1844. június 17.).

Összefoglalás

Összességében megállapítható, hogy Csanád vármegye és Debrecen a városoknak számítandó 16 szavazat, valamint a közteherviselés kérdésében egyetértett. A polgárjogjog megszerzésében és a főfelügyelői hivatal felállításában ellentétes álláspontot képviseltek. A „bekebelezés” és a városok belső igazgatásának átalakításában részben egyetértettek, részben ellentétes álláspontot vallottak. A két tábla között kilenc üzenetváltás történt, de a szabad királyi városok ügyében született törvényjavaslatok az alsó- és felsőtábla közötti éles ellentétek következtében nem emelkedtek törvényerőre (Antal, 2013: 23). Emellett az a tény sem elhanyagolható, hogy a városok között is nagy nézeteltérések állapíthatók meg. Egy titkos jelentés három csoportba osztotta őket, voltak az ellenzékieket támogatók, a konzervatívokat támogatók és a hallgatók vagy ingadozók (Takáts, 1932: 232). Véleményünk szerint Debrecen „középutas” politikát folytatott. Bizonyos szintű reformokra hajlott, mint például a közigazgatás célszerűbb átalakítása, a városok szavazatának arányos elosztása, azonban a polgárjog

túláság kiterjesztésének lehetőségét (különösen a zsidók polgárjoggal való felruházását) elutasították. Valószínűsíthető, hogy a várost irányító testület így próbálta védeni a korábbi befolyását. Igazolható az a vád, hogy a Csanád vármegyei követek a zsidók vármegyei szavazatát nem pártolták, ennek motívumairól nincs információ, erre vonatkozó pont nem található sem az anya-, sem a pótutasításokban. (Kerületi napló, III. 361, 126. kerületi ülés, 1843. december 20.; Kecskeméti, 2008: 359–361). Úgy látjuk, hogy a megyéknek és a városoknak kevés lehetősége volt együttműködni, hiszen az összes városnak teljesen egyet kellett volna érteni a kérdésekben, hogy az egyetlen szavazatukat figyelembe vegyék. Erre azonban kevés esély volt, hiszen Takáts Sándor is arra hivatkozik, hogy a városok reformhajlandósága között nagy eltérések voltak.

A legnagyobb érdekkülönbségek a szavazati jog, a polgárjog megszerzéséhez kötött magas cenzus, valamint a főfelügyelő hivatal ügyében mutatkoztak meg a városi és a megyei követek között. A városok egy része végig az egyenkénti szavazatot követelte, de az alsó- és felsőtábla erre nem volt hajlandó. A polgárságtól elvárt magas választójogi követelmények miatt is többször összeszólalkozott a két tábla. Az alsótábla és a főrendi ellenzék sokkal szélesebb rétegnek tette volna lehetővé a választójog megszerzését. A konzervatívok viszont magas cenzushoz kötötték, azzal érveltek, hogy anarchia alakulna ki, ha ilyen széles réteg szavazhatna. A főfelügyelő hivatala is vitákat váltott ki, az alsótábla végül nyomásra, többszöri üzenetváltás után 25:24 szavazati arányban mégis elfogadta azt, félve attól, hogy elbukik a törvénytervezet (Kerületi napló, VI. 103, 292. ülés, 1844. szeptember 25.). Ennek ellenére sem jutott a király elé a városok ügye⁹ (Molnár, 2007: 178–179).

A szabad királyi városok ügyét majd az 1847/48. évi országgyűlésen a 23. törvénycikkben rendezték. Az előző diéta határozatait vették elő és alakították át.¹⁰ Meghatározták a választójog feltételeit, az ehhez kapcsolódó cenzust, a képviseleti rendszert is bevezették, valamint egyes hatósági funkciók átkerültek a városi tanács hatásköréből a közgyűlésébe. Az 1848. évi 5. törvénycikk rendezte végül a városok képviseleti jogát az országgyűlésen. Eszerint 48 város (nem csak szabad királyi város) 60 követet küldhetett a 377 fős parlamentbe (Pásztor, 1935: 58).

A szabad királyi városi kérdés majd a dualizmus korában is rendezésre várt. Az 1870. évi 42. és 1871. évi 18. törvénycikkek két új kategóriába sorolták a városokat: a törvényhatósági joggal rendelkező és a rendezett tanácsú városokéba. Az összes szabad királyi város a törvényhatósági joggal rendelkező városok kategóriájába került. Az 1876. évi 20. törvénycikk viszont megfosztotta azokat a városokat a törvényhatósági jogállástól, amelyek népessége nem érte el a 12 ezer főt. Ez összesen 47 várost (nem csak egykori szabad királyi városokat) érintett, de egyes privilégiumaikat mégis megőrizhették a korábbi szabad királyi városok (Czoch, 2006b: 101–102).

IRODALOM

Antal Tamás (2013): A szabad királyi városokról szóló javaslatok az utolsó rendi országgyűlésen és az 1848: XXIII. tc. keletkezése. In: Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged: SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, 21–40. p.

Bánk, Ernő (1914): *A szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen*. Budapest: Bölcsészdoktori értekezés.

Czoch Gábor (2005): Pozsony és a „városi kérdés” a reformkorban. In: Czoch Gábor et al. (szerk.): *Fejezetek Pozsony múltjából magyar és szlovák szemmel*. Pozsony: Kalligram, 291–310. p.

Czoch Gábor (2006a): Hogyan határozható meg a város területe? – Az 1843/44. évi városi törvény vitái. In: *Korall. Társadalomtörténeti folyóirat*. 2006/24–25. sz., 216–230. p.

Czoch Gábor (2006b): A szabad királyi városok megítélése és a város meghatározásának változásai Magyarországon a XIX. században. In: Ionuț Costea et al. (szerk.): *Orașe și orașeni = Városok és városlakók*. Cluj-Napoca: Argonaut, 95–103. p.

Czoch Gábor (2020): Az 1843/44. évi városi reform Kassa szemszögéből. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselés és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig*. Budapest – Eger: Magyar Nemzeti Levéltár – Eszterházy Károly Egyetem, 365–389. p.

Dobszay Tamás (2019): *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848)*. Budapest: Országgház Könyvkiadó.

Erdmann Gyula (2014): *Szabadság és tulajdon. Az 1839–40. évi országgyűlés története*. Budapest: Országgyűlés Hivatala.

Gárdonyi Albert (1926): A szabad királyi városok az 1848 előtti törvényhozásban. *Városi Szemle*, 1926/1–2. sz., 103–125. p.

Gergely András (1980): A magyar reformellenzék kialakulása és megszilárdulása (1830–1840). In: Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története 1790–1848 V/2*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Jászay Pál (1843): *A szabad királyi városok szavazati joga országgyűléseken*. Budapest: Európa Könyvkiadó [1989]

Kajtár István (1992): *Magyar városi önkormányzatok (1848–1918)*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kecskeméti Károly (2008): *Magyar liberalizmus 1790–1848*. Budapest: Argumentum Kiadó, Bibó István Szellemi Műhely.

Molnár András (2007): *Viam meam persequor – Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökségig*. Budapest: Osiris Kiadó.

Pajkossy Gábor (2013): A diéta törekvések, tervek keresztüztüzében, 1790–1793. In: Dobszay Tamás et al. (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon – A kezdetektől 1918-ig*. Budapest: Argumentum Kiadó, 321–328. p.

Pásztor József (1935): *A szabad királyi városok szavazati joga*. Szeghalom: Kultura Könyvkiadó és Nyomda R.T.

Szijaártó M. István (2010): *A diéta – A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792*. Keszthely: Balaton Akadémia Kiadó.

Szócs Sebestyén (1996): *A városi kérdés az 1832–36. évi*

országgyűlésen. Budapest: Budapest Főváros Levéltára.

Takáts Sándor (1932): A városi követek küzdelme a személyes szavazati jogért az 1825–1848. évi országgyűléseken. In: *Budapesti Szemle*, 1932/653–655. sz. 66–91. p., 198–237. p.

Varga, Norbert (2008): Gróf Batthyány Lajos és a szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2008/3. sz., 7–15. p.

FORRÁSOK

1000 év: Ezer év törvényei internetes adatbázis. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 25.)

Bodnár Imre (1940): *Zemplén vármegye követi utasításai a reformkorban (1825–1848)*. Debrecen: Debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem.

Főrendi napló (1844): *Felsőes Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik koronás királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a méltóságos főrendeknél tartatott országos ülések naplója*. I–VII. kötet. Pozsony–Pest: Landerer es Heckenast.

Gazdag István (1989): *Debreceni várospolitika 1825–1848. Országgyűlési utasítások, tudósítások*. Debrecen: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 20. sz.

Kerületi napló: Kovács, Ferenc (1894): *Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója* I–VI. kötet. Budapest: Franklin-Társulat.

MNL CSML Makó: Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 3. – Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai: – a., Közgyűlési jegyzőkönyvek.

Molnár, András (2003): *„Tekintetes karok és rendek!” Zala megye országgyűlési követutatisításai és követjelentései 1825–1848*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár.

Rendi napló (1843–1844): *Felsőes Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes karoknál és rendeknél*. I–V. kötet. Pozsony–Pest: Landerer és Heckenast.

Seresné Szegőfi, Anna (1987): *Borsod vármegye képvisellete a reformországgyűléseken. Követutatisítások és követi végjelentések*. Borsod–Abauj–Zemplén Megyei Levéltári Füzetetek 21. Miskolc: Borsod–Abauj–Zemplén Megyei Levéltár.

JEGYZETEK

¹ A törvénytervezet kilenc fő részből és 432 §-ból állt. (Antal, 2013: 23)

² Csanád vármegye rendjei az anyautasítások 10., 33., 54. és 62. pontjaiba foglalták bele a szabad királyi városok rendezését. A 10. pontban azt a követelményt fogalmazták meg, hogy minden városi polgár beleszólhasson a követválasztásba. A 33. és 54. pontok lényegében megegyeznek, mindkettőben Szabadka szabad királyi város kívánalmait pártolták, amelyek az alábbiak voltak: A királyi kincstártól, a kamarától függetleníteni kell a szabad királyi városokat, azok csak a Helytartótanács irányítása alatt álljanak, ahogy a vármegyék, ugyanis a kettős függés révén a bécsi udvarnak nagy a befolyása a városok felett. A tisztviselők és a követek választásába minden polgár beleszólhasson. A városoknak meg kell adni a korábbi szavazatszámot az alsó táblán, a megyékhez viszonyítva aránylagosan meghatározva. A városok belső szerkezetét rendezni kell a kor alkotmányos követelményeinek megfelelően. A 62. pontban Késmárk és Szatmárnémeti városok kérelmét támogatták a csanádi rendek, melyben azok a királyi városok rendezését kérték, követeléseik lényegében megegyeztek Szabadkával. A Csanád megyei pótutasítások több pontja is foglalkozott a városi kérdéssel, csak a legfontosabbakat emeljük ki. Lőcse szabad királyi város városenkénti egy szavazatot követelt az alsó táblán, amit azonban Csanád vármegye nem támogatott, ezzel szemben a városoknak adandó 16 szavazatot pártolta. Torontál vármegye azt követelte, hogy a megyegyűléseken a szabad királyi városok képviselői is részt vehessenek, ezt pártolandónak ítélték. Szatmárnémeti a kormányzat által javasolt főfelügyelői intézmény ellen szólt fel, ami ellen Csanád is kiállt, később Besztercebánya is hasonló tartalmú körlevelet küldött a megyékhez. (MNL CSML Makó, IV. A. 3. a., 59. k. 1008. sz.; 63. k. 379. sz.; 65. k. 2032. sz.) Debrecen követutasításairól Gazdag István készített forráskiadást, amelyek egy-két kivétellel lényegében csak a szabad királyi városok ügyével foglalkoztak. (Gazdag, 1989: 73–101)

³ Az 1608. évi koronázás utáni első törvénycikk azoknak a szabad királyi városoknak biztosít helyet és szavazatot az országgyűlésen, amelyek szerepelnek II. Ulászló 7. dekrétumának 3. törvénycikkében (1514:3. tc.). Ezek a következő városok voltak: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes és Sopron. Azonban az 1608. évi koronázás utáni első törvénycikk egy „kiskaput” is hagyott a többi szabad királyi várossal kapcsolatban, amely így hangzik: „11. § A többi, ott benn nem foglalt, szabadvárosok állását, a dekrétumok kijavítása idejére halasztják.” (1000 év) A centralista Szalay László, Korpona város követe is felhívta a figyelmet az 1514. és 1608. évi törvénycikkekre, véleménye szerint a városok jogai nincsenek egyértelműen megfogalmazva ezekben a törvényekben ezért nem célszerű állandóan azokra hivatkozni. (Szócs, 1996: 24–25)

⁴ A vármegyék joggal tartottak attól, hogy a városok szavazatszáma meghaladja az övékét, ezért az 1687:17. törvénycikkben kimondták, hogy a szabad királyi városok számát nem lehet szaporítani. Ennek ellenére a későbbiekben számos város kapott ilyen rangot és helyet a diétákon, amelyeket az országgyűléseken is becikkelyeztek: 1715-ben Debrecen (108. tc.), Szeged és Szatmárnémeti, 1751-ben Győr, Komárom, Zombor és Újvidék, 1791-ben Szabadka, Temesvár, Pozsega és Károlyváros, 1807-ben pedig Fiume és Buccari.

⁵ Gróf Eszterházy Miklós nádor művére hivatkozott, aki 1641-ben jelentette meg írását az országgyűlés rendezésével kapcsolatban, és nem említette, hogy a városok szavazati joga csökkent volna. Jászay 1807-ig foglalta össze az eseményeket, ebben az évben Fiume és Buccari kapott szabad királyi városi rangot és szavazati jogot az országgyűléseken, de hogy ez érvényesült-e arról nem írt.

⁶ Szócs Sebestyén Szabó István, Kosáry Domokos, Trócsányi Zsolt, Szabad György, Gárdonyi Albert, Gyimesi Sándor, Mályusz Elemér, Kérészy Zoltán, Horváth Mihály, Bánk Ernő, Csizmadia Andor, Pásztor József, Ladányi Gedeon, Hajnóczy József, Bayer Márton, Jászay Pál munkáit vetette össze. (Szócs, 1996: 19–29) Antal Tamás is úgy vélekedett, hogy az 1825/27. évi országgyűléstől számítják egynek a szabad királyi városok szavazatát. (Antal, 2013: 21) Erdmann Gyula az 1839/40. évi országgyűléssel foglalkozó munkájában nem foglal állást az időpont tekintetében, csak összefoglalta az addig megjelent munkákat. Megemlíti Szócs Sebestyént, Kecskeméti Károlyt, Pálmány Bélát, akik szerint az 1825/27. évi országgyűléstől kezdődően számítanak egy szavazatot a városoknak. Gergely Andrásra is hivatkozik, aki szerint ez 1833-ban következett be. (Erdmann, 2014: 407–411; Gergely, 1980: 715)

⁷ A zsidók polgárjoggal felruházása ellen egy petíciót is benyújtottak, amit több mint három ezer debreceni lakos írt alá. (Rendi napló, II. 307, XCVII. országos ülés, 1844. február 9.)

⁸ Werbőczy Hármaskönyve két részre osztotta a szabad királyi városokat igazságszolgáltatás szempontjából: Voltak a személynöki városok például: Székesfehérvár, Esztergom, illetve a támoki városok például: Buda, Pest, Pozsony. (Bánk, 1914: 12)

⁹ Gróf Apponyi György gúnyosan meg is jegyezte, hogy a mágnásellenzék elszigetelődött. Gróf Batthyány Lajos kijelentette, hogy nem az ellenzék szégyene az, hogy az alsó tábla megváltoztatta a véleményét.

¹⁰ Az 1847/48. évi országgyűlésen felmerült városi kérdés vitáit Antal Tamás ismerteti. A törvénytervezet hét fő részből és 254 §-ból állt. (Antal, 2013)

The Case of Free Royal Cities in 1843-44 from The Perspective of a County and a City

Ádám Deák

The counties waited in the midst of great hopes for the 1843-44 National Assembly. The convocation of the National Assembly in 1839-40, which preceded it, was successful with its 55 articles of law. Ferdinand V finally convened the next National Assembly on May 14, 1843. In my study, I present the cause of free royal cities through the following instructions and parliamentary speeches of Csanád County and the City of Debrecen. I will take a look at the most important issues that have arisen in relation to the urban issue. The most important of these were the number of votes of the cities in the National Assembly, the acquisition of civil rights, and the institution of the superintendent. The issue of the number of votes was one of the most burning problems, as all the free royal cities had a single vote. Csanád county was represented in this National Assembly by Albert Bánhidly and Ödön Kállay, and Debrecen by László Komlóssy and Sándor Nagy.

Egy elfeledett szegedi polgár. Adalékok dr. Kószó István életéhez, munkásságához¹

Tóth István ifj.*

* Móra Ferenc Múzeum

Kulcsszavak

Szeged
helytörténet
századforduló
Kószó István

local history
turn of the century

Absztrakt

Aki Szeged helytörténetével foglalkozik, annak Kószó István neve ismerősen csenghet. Ismert ügyvéd, politikus, a szegedi függetlenségi párt elnöke, országgyűlési képviselője. A világháború után az Antibolsevista Comité elnöke, a szegedi kormány minisztertanácsosa, később nemzetgyűlési és felsőházi tag, belügyi államtitkár. A város kulturális, társasági életének egyik mozgatórugója. Tömörkény István egyik legkedvesebb cimborája. Kis túlzással állítható, hogy neve minden helytörténeti monográfiában feltűnik, ám személyéről, munkásságáról már annál kevesebbet tudunk, csak címszavakként tűnik fel a neve. Úgy tűnhet, hogy sokat tudunk róla, ám mégis keveset. Ennek a paradox képnak a feloldása a célom, hiszen korának az egyik legismertebb és nagyra becsült polgára volt Szegednek, aki megérdemli, hogy neve, munkássága ne a feledés homályába vesszen, hanem újból előtérbe kerüljön. Ebben már a kezdeti lépéseket Apró Ferenc és Lengyel András megtették Tömörkény Istvánról szóló munkájuk során. Jelen tanulmányom Kószó Istvánnal kapcsolatos újdonságokra fókuszál, eddig ismeretlen képekre, illetve olyan adatokra, melyek eddig hibásan vagy hiányosan szerepeltek.

Korai évei

Ifjú koráról igent keveset tudunk. 1861. december 17-én született Zákányszéken. Habermann Gusztáv személyi adattárában paraszt földbirtokosként van aposztrofálva a család, ám a Könyves Zoltánnéval (Kószó István dédunokája) készített interjú során kiderült, hogy a családi legendárium úgy tartja számon, hogy inkább zsellérek voltak, mint földbirtokosok (Interjú, 2020). Ezt alátámasztják az országgyűlési almanachok is, amelyekben szintén úgy írnak róla, hogy egyszerű földműves családból származott. Viszont ezekben az almanachokban, érdekes módon úgy szerepel, hogy 1864-ben született. Ez az információ sajnos téves, az 1861-es dátumot a tanulmányom mellékleteiben megtalálható dokumentumok is megerősítik.

Szegények voltak, fiuk taníttatását sem tudták finanszírozni, míg egy földbirtokos legalább az alap oktatást tudta biztosítani gyermekeinek. Kószó tehetségére már korán felgyeltek a helyi papok és segítettek, támogatták őt a tanulmányaiban. Erre középiskolai bizonyítványa is példát mutat, ahol jelzik, szegénysége miatt tandíjmentes. (lásd: 1. kép) Ezt a tandíjmentességet egyetemi éveire is megkapta. (lásd: 2. kép) Középiskolai tanulmányait Szegeden a kegyesrendiek gimnáziumában végezte el. Kiváló érdemjegyeket szerzett minden évben, és eszerint is szerzett érettségi bizonyítványt. (lásd: 3-4. kép) Apró Ferenc művében utal arra, hogy évet vesztett valamikor, hiszen 1882-ben szerezte meg végbizonyítványát (Apró, 2017: 12). Ez így is történt. Középfokú tanulmányait igen későn, 1875-ben kezdte el. Talán ez az információ téveszthette meg az országgyűlési almanachok szerkesztőit, akik visszaszámolva, ebből az okból kifolyólag tették 1864-re a születésének évét – tévesen. Az indokát egyelőre nem tudni, hogy mi miatt halasztott éveket, viszont ami ennél is fontosabb, hogy tehetségét az is mutatja, hogy a nyolcosztályos gimnáziumot hét év alatt teljesítette. Később egyetemi jogi tanulmányait Budapesten végezte el szintén kiváló eredménnyel, és végbizonyítványt 1886-ban szerzett.

A szegedi polgár

Végbizonyítványának megszerzése és a joggyakorlatának elvégzése után Szegeden állt praxisba. Kiváló, precíz és jólmenő ügyvéd volt, neve igen hamar elterjedt (emiatt is) a városban. Sokszor tisztázta barátja, Tömörkény

István lovagias ügyeit (Lengyel, 2019: 89-94). Az ügyvédi lét is igen fontos feladat volt, ám emellett a szegedi társasági életben is fontos szerepekhez jutott. Egy igazi szegedi polgár számára a társasági, egyesületi élet a mindennapjai középpontjában állt. Kószó István több egyesületnél is vezető tisztséget kapott. A Szegedi Belvárosi Kaszinó titkára, a Szegedi Torna Egylet elnöke, a Szatymazi Népkör elnöke, a Városi Könyvtár és Múzeum Bizottság tagja volt. Ezenkívül természetesen más társaságok munkájában is részt vett, ám ezekkel kívántam szimbolizálni azt, hogy a kultúrától kezdve a társasági szerveződések keresztül, egészen a sportig mindent támogatót és tett azért, hogy ezek a körök színvonalasan és eredményesen tevékenykedjenek. Talán számunkra, múzeumi dolgozók számára fontos az, hogy a Városi Könyvtár és Múzeum Bizottság tagjaként aktív résztvevője volt a múzeum műtárgygyarapítási feladatainak: az antik (Laokoón, Diszkoszvető-szobor) másolati gliptotéka kialakításában, illetve az intézmény szervezési feladataiban is fontos szerepet vállalt (Szabó, 2018: 269).

De a szegedi polgárok körében volt még egy fontos tényező, ami igazán „szegedivé” tette őket, az pedig nem más, mint az úgynevezett „szatymazolás.” A tehetős nagypolgárok rendelkeztek nyaralóval vagy telekkel Szatymazon, mint például Reizner János vagy Wöber György, akik szabadidejüket, nyaraikat kint töltötték – vagy más szegedi polgárok bérelték ki nyaralóikat, mint például Móra Ferenc. Kószó István Szatymaz jánosszállási részén rendelkezett házzal és szőlőtelekkel. Természetesen a terményt és az ebből készült bort csak saját fogyasztásra, illetve az itt tartott ünnepélyekre készítették. A Kószó-tanyán tartott lakomák igen híresek voltak. Móricz Pál meg is említi, amikor a Szatymaz és Szeged közötti postaforgalomban hiba lépett fel. Szeptember 1-jén Móricz Pál hírül adta, hogy „János úr vezetésével” küldöttség készül Gulyás Ferenc postafőnökhöz: Szatymaz és Szeged között gyalog cigánypostát kérnek, mert a vacsora meghívások a vacsora után egy héttel érnek a városi címzetekhez. „Pedig azt már a jó postafőnök maga is tudja, hogy szatymazi vacsoráról lemaradni mily pótolhatatlan veszteség, különösen ha oly ingyenc a vacsora, mint Kószó Pista hattüpecsenyéje...” „Dr. Kószó István is ma tartja Jánosszálláson a vacsorával egybekötött tornász díszközgyűlést.”

A család igen sok időt töltött Szatymazon, felesége, Szabó Etelka és lánya, Kószó Ilona a szatymazi színparknak is tagjai voltak (Péter, é.n.; interjú, 2020).

Egyelőre pontosan nem tudni, hogy pontosan hol állott Jánosszálláson a Kószó-tanya, viszont annyit tudni, hogy közel volt a vasúthoz és az 1950-es években átalakították gépállomássá (interjú, 2020).

Fényképek bizonyítják, hogy igen szép környezet vette körül a házat. A képeken a két hölgy mellett megtalálhatjuk Cs. Sebestény Károlyt, aki ezek szerint szintén jó kapcsolatot ápolt Kószóval, illetve bizonyítja, hogy igen közel állt a múzeum-ügyhöz. (lásd: 5-6. kép)

A politikus

Maga a téma egy külön tanulmányt érdemelne, így jelen esetben adalékok, fontosabb, érdekesebb információk közlésére fókuszálok.

Talán a legfontosabb Kószó Istvánnal kapcsolatban, hogy politikai pályafutását igen hamar kezdte, már 1888-ban (27 évesen) belép a '48-as függetlenségi pártba, melynek 1896-tól az elnöke lesz. Sokszor felvetették számára, hogy miért nem indul országgyűlési választásokon, hiszen népszerűsége akkora, hogy mindenképp nyerne. Ezt akkor sem tette meg, mikor a Babó Emil körüli botrány után biztatták az indulásra 1896-ban. Ő maga nem kívánt előtérbe lépni, ám a kitörésig, 1917-ig várni kellett, amikor Kelemen Béla főispán lemondása után jelölték: a jelölést elfogadta és megválasztották országgyűlési képviselőnek. A szegediek és pártja is nagy tiszteletben tartotta, így 1913-ban, 25 éves politikai pályafutásának alkalmából egy tablót készítettek tiszteletére. (lásd: 7. kép)

Elmondható, hogy az országos politikai karrierje sajnos nem a legjobb időben kezdődött el, hiszen a Nagy Háború a mindennapi életet és a politikai működést nehezítette, majd az utána következő belpolitikai válság sem könnyítette meg. Viszont ez a válság jelenthette neki az ugródeszkát, mivel mondhatjuk azt, hogy jókor volt jó helyen. A Tanácsköztársaság idején, 1919. május 31-től létrejövő szegedi kormányokban kapott miniszter-tanácsosi és államtitkári beosztást. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az Antiboldsevista Comité szegedi alapítója és elnöke lett. Később, az államszocialista rendszer időszakában a családja emiatt szenvedett hátrányokat, mivel ezt az akkori pártvezetés nem feledte el (Habermann, 1992; Interjú, 2020). Ekkor a szegedi kormány jelölte is Kószót, hogy legyen főispán, mivel nagy a népszerűsége a városban, ám ő nemet mondott

a felkérésre, mivel nem kívánta feladni emiatt ügyvédi karrierét (Kelemen, 1923). 1920-ban megválasztják nemzetgyűlési képviselőnek, majd később felsőházi tag is lesz. Az első Teleki-kormány idején felkérést kapott a belügyminiszteri tisztségre, de ezt elutasította, mivel nem kapta meg a működéséhez megfelelő garanciákat (8 Órai, 1921a: 1; Nemzetgyűlési Almanach, 1922: 111). 1921 decemberétől belügyminisztériumi államtitkár lesz. Neve többször felmerült, mint lehetséges belügyminiszter, ám ő csak államtitkárként működött 1925-ig. Hiába írja Habermann, hogy igazságügyi miniszter volt, sajnos ez téves, ő végig a belügyeknél maradt. Talán Habermann azt zavarhatta meg, hogy a közjogi és igazolási állandó bizottság elnöke volt, illetve tagja az igazságügyi és összeférhetetlenségi állandó bizottságnak. Vagy az is zavaró tényező lehetett számára, hogy pletykaszinten felvetődött Kószó neve az igazságügyi tárca betöltésére Tomcsányi Vilmos helyére (8 Órai, 1921b: 3). 1926-tól lett a felsőház tagja, melyben 1927-ig tartózkodott, majd befejezte országos karrierjét. Visszavonulva az országos politikai pályától, Szeged város közjegyzőjévé nevezték ki, mely tisztséget haláláig betöltötte. (lásd: 8-11. kép)

Nagy országos botrányba sosem keveredett, ám egyszer szerepelt a Borsszem Jankó (1922: 4) egyik számában. Az alábbiak álltak ott:

„[...] Deák Ferenc szoboralakja mellett Kószó Pista bácsit, a hasa bölcsét. Barátom keresztet hányt, én megdörzsöltem a szememet. Csakugyan, ez a Pista bátyánk. Ott ült, sűrű szemöldökét deákosan összevonva, komor államférfiúi tekintettel. A talapzaton ez a fölírás volt olvasható: »Kószó István, a haza bölcse.«

Egészen más írással ez volt alája biggyesztve: »Állította: Kószó István.«

– Mit jelent ez? – kérdezte barátom. – A szobrot állította Kószó?

– Dehogy! Kószó állította, hogy Kószó a haza bölcse. Csak az volt a lényeges változás, hogy míg Deák Ferenc arccal az Akadémia felé ült, Kószó István a hátát fordította felé.

– Szeretem a konzekvenciát – mondta barátom és hevenyészve ezt a verssort írta a talapzatra:

»Ami Tokaj mellett a buckái harcos, Deák mellett az vagy, harcsabajszú harcos« (Borsszem Jankó, 1922). (lásd: 12. kép)

Talán nem véletlen a Deák Ferenchez való hasonlítás, hiszen külsejük, egyes vonásaik hasonlítanak. Ugyanígy elmondható akár a temperamentumuk is. Kószó István sem volt kapkodó. Nyugodtsága, megfontoltsága, észszerűsége egész életén át végigkísérte. Szegeden tényleg úgy is néztek rá, mint egy bölcsre, ám szerénysége sosem engedte feltételezni ezt magáról. Amikor az országos politika rivaldafényébe került, ez a tulajdonsága szemet szűrhatott az élclapok szerkesztőinek és úgy gondolták, hogy Deák Ferenc helyébe kíván lépni.

Azt gondolom, hogy sikerként könyvelhető el, hogy egy hosszabb politikai karrierben csak egyszer szerepelt az élclapokban. Nem hanyagolható el az sem, hogy igen megtisztelő lehet ez a kritika, hiszen nem akárkihez hasonlították – talán ezzel is egy kis mértékben elismerve bölcsességét.

A két Pisták

Kószó István eddig a Tömörkény Istvánnal kapcsolatos publikációkban tűnt fel főleg, mely kettőjük közös legénykorát, barátságát taglalja. Ezeket Apró Ferenc és Lengyel András műveikben kiválóan összefoglalják, még Temesi Ferenc is emlegeti barátságukat több munkájában. Így hosszsan taglalni nem kívánom kettőjük kapcsolatát, hanem az eddigi kérdéses információkra kívánok reflektálni.

Ami nem volt teljesen egyértelmű, hogy a két Pista hol is lakott együtt. Apró Ferenc munkájában a Csongrádi sugárút 7-et, míg Juhász Gyula, aki személyesen beszélt Kószóval, a Pusztaszeri utca 7-et emlegeti (Apró, 2017: 13-14). Nem tudni, hogy Juhász Gyula honnan vette a házszámot. Apró Ferenc a munkájában nagyon jól összefoglalja, hogy mik azok az érvek, melyek a Csongrádi sgt. 7-hez húznak: a ház jellege, az utódokkal való beszélgetések. Azt kell mondjam, hogy Apró Ferencnek volt igaza. Ami alátámasztja, talán végérvényesen is, hogy a Csongrádi sugárúton volt a híres 7-es lakás, az Kószóék házassági anyakönyvi kivonata. (lásd: 13. kép) Ott tisztán látható, hogy Kószó István lakhelyeül a Csongrádi sgt. 7. van megadva.

A másik kérdés Tömörkény és Kószó barátsága a házasságuk után. Apró Ferenc arról ír, hogy a nagy, 1927. június 12-i Délmagyarország (1927: 12) interjúban nem említi meg Tömörkény nevét (Apró, 2017: 12), illetve

az lett az utókor feltevése, hogy kettőjük kapcsolata megszűnt.

Úgy vélem, hogy kapcsolatuk nem szűnt meg, hanem csak átalakult. A Pisták közül először Kószó házasodott meg 1894 májusában, Tömörkény ugyanebben az évben, csak novemberben. Tömörkény lánykérését a Kószó házaspár intézte, és kezességet is vállaltak érte (Apró, 2017: 16-18). Talán ez lehet az első igazi példa arra, hogy a házasságuk nem szétválasztó erő volt. A házasság inkább csak komolyabb emberekké tette őket és figyelmüket más irányba terelte (interjú, 2020). Ahogy feljebb említettem, Kószó tagja volt a Városi Könyvtár és Múzeum Bizottságnak, illetve a Szegedi Naplóhoz is közel állt, így nem mondhatnánk azt, hogy nem maradtak kapcsolatban. Ugyanerre példa Tömörkény István ajándéka Kószónak. 1905-ben ajándékba adta Endrődi Sándor: Kurucz nóták könyvét. (lásd: 14-15. kép) Barátságuk Kószó Istvánnak Tömörkény halála után is fontos volt, hiszen egy fénykép is jól mutatja, hogy Tömörkény István sírjánál tartott megemlékezés során ott áll Kószó István is. (lásd: 16. kép)

Véleményem szerint ez a barátság sosem szűnt meg, hanem átalakult. A közös legénykedések időszaka számukra felejthetetlen emlék maradt, ám a házasságuk után már nem ez volt a fontos. Talán azért gondolhatjuk, hogy elhidegült kapcsolatuk, mivel már a városban nem járt a hírük arról, hogy éppen mit csináltak. Mind a ketten inkább már munkájukra fókuszáltak, lehiggadtak. A fentebb említett példák véleményem szerint jól mutatják, hogy barátságuk örök maradt.

A családos ember

Talán eddig erről tudtunk a legkevesebbet a Kószó-életrajzból. Ennek rekonstruálásában a család, és az ott található fényképek és dokumentumok segítettek a legjobban.

1894. május 19-én kötött házasságot Szabó Etelkával (lásd: 17. kép), Szabó Ignác és Fráter Etelka leányával a felsővárosi minorita templomban. Mikor összeházasodtak, Kószó 33 éves, Szabó 19 éves volt. Felmerülhet a kérdés: honnan lehet az ismeretség? Nos, nem tudni pontosan, hogyan alakult ez a szerelem, viszont az biztos, hogy már korábban ismerték egymást. Létezik egy 1883-as levél, melyet Kószó Istvánnak, a fiatal joghallgatónak küldtek fel Pestre születésnapja alkalmából. Szabóné Fráter Etelka anyai szeretettel kívánt neki 22. születésnapot (lásd: 18. kép), illetve az ekkor 8 éves Szabó Etelka, későbbi felesége is felköszönti „Pista bátyját, Etelka kishúga”. (lásd: 19. kép) Érdekes a tény, hogy feleségét már egészen kiskorától kezdve ismerte, viszont azt nem tudni, miként került kapcsolatba a családdal már fiatal korában. Ehhez további kutatások szükségeltetnek, feltételezésem szerint Kószó pártfogói lehetnek. A másik érdekes kérdés, hogyan alakulhatott szerelemmé Kószó István és Szabó Etelka közti kapcsolat. Felvetődhet a kérdés, hogy talán odaigérték a lányuk kezét? Előfordulhat, jelenleg ezt sem lehet tudni, viszont azt biztosra lehet venni, hogy kettőjük házassága és családi élete tényleg a szerelmen alapult (interjú, 2020). Ezt alátámasztja kettőjük élcelődése is. Kószó feleségét Öreg/Öregemnek szólította, melyek megfigyelhetők a hozzá írt képeslapokon is. Előfordult néha, hogy Kószó felöntött a garatra és akkor azt mondta feleségének: „Öreg, én ma fürge mókus vagyok!”, mely azt jelentette, ilyenkor felesleges vele beszélni. A másik ilyen példa, melyet egy székely vicc alapján formált át, mikor lefekvéshez készülődtek feleségével, azt mondta: „Öreg, ha valamelyikünk hamarabb meghal, akkor én felköltözök Pestre” (Interjú, 2020). Ezek is jól mutatják és alátámasztják azt a családi legendát, hogy Kószó István igen jó humorral rendelkezett és szeretett viccelődni.

Ahogy férje, úgy Szabó Etelka is kivette a részét a társadalmi szerepvállalásból. A Katolikus Növédő Egylet elnökhelyettese volt, ahol részt vett a sürgősségi kórházak szervezésében a Nagy Háború idején (Pál József, 2001). Lányukkal, Ilonával a Szatymazi Színkörben is szerepeltek, illetve több anyaságot is vállalt, mint például az Alsóvárosi Iparos Népkör zászlóanyaságát (Péter, é.n.; Katkóné-Orbán, 2003: 11). Ezek mind igen fontos társadalmi és politikai eseményeknek számítottak, melyek azt mutatják, hogy Kószó Istvánt a felesége az élet minden színterén igyekezett támogatni. Ezeken az eseményeken maga a férj is részt vett. Az egyik legfontosabb eseményen való szerepvállalása az alsóvárosi templomi harang haranganyaságának elvállalása 1921-ben. Ennek az eseménynek a fontossága abban mutatkozik meg, hogy az I. világháború alatt a szegedi harangok majdnem mindegyikét beolvasztották háborús célokra, majd nem sokkal később újból szólhattak a harangok a templomokban. A másik fontos szempont pedig az, hogy a harangokat maga Zadavec István püspök szentelte fel, aki az alsóvárosi plébánia házfőnöke volt, illetve eme rangba szintén az alsóvárosi templomban szentelték fel (Medgyesi, 2001: 231-254).

Kószó a viccnél is jobban szeretett a gyerekeket, főleg az unokáit. A családi képeken látható is, hogy mindig körülveszi magát kisgyermekkel. (lásd: 20-23. kép)² Habermann Gusztáv adattárában azt írja, hogy három gyermekük volt, viszont ez téves, hiszen négy gyermekük született. Felsorolja Etelkát, Györgyöt és Klára Margit Lujzát, ám a legidősebb leányt, Ilonát sajnos kifelejtette. Ami esetleg megtévesztette Habermannnt, hogy csak hárman éltek meg a felnőttkort, mivel Klára Margit Lujzát még kiskorában elvesztették, torokgyíkban halt meg.

1922-ben Kószó István, mondhatjuk, egy nyugat-európai körúton vett részt, megszemlélni és segíteni a kivándorló magyarokat. Kószó több képeslapot is küldött haza erről az útról, sőt, volt olyan, hogy minden nap írt: ezt jól követhetjük a megmaradt lapok alapján. (lásd: 24-34. kép) Ez is azt mutatja, hogy fontos volt számára a család, informálni őket, hogy merre tart, mi történt vele, mi vár rá.

Halála

Kószó István 1932. július 7-én déli 12 órakor hunyt el Szegeden, 70 éves korában. A halotti anyakönyvi kivonata alapján halálát cukros húgysav és szívizom elfajulás okozta. (lásd: 35. kép) Kószó István halálhíre természetesen megrendített mindenkit, az összes szegedi lap foglalkozott vele. Végző nyughelyére a szegedi Dugonics, vagy más nevén deszkás temetőben helyezték. Temetésén rengetegen részt vettek, a gyászbeszédet dr. Somogyi Szilveszter polgármester mondta, szertartását pedig nem más, mint Glattfelder Gyula püspök celebrálta. (lásd: 36-39. kép)

Összegzés

Kószó Istvánról elmondható, hogy 70 éve alatt igen aktív, produktív, sikeres életet él. Természetesen itt a szerencsének, vagy épp a gondviselésnek is köszönhető, hogy tehetségére felfigyeltek a papok, tanították, illetve a későbbiekben más pártfogókat, mecénásokat is talált. Nem lehet elvitatni tőle azt, hogy megdolgozott a sikerért. Politikai pályafutásáról is el lehet mondani, hogy azt a hitvallást, amit ő a kezdetekor, 27 évesen vallott, azt haláláig megőrizte. Talán sosem feledte el, honnan jött, hisz nem találunk arra utaló nyomokat, hogy a nagyolás vagy fényűzés híve lett volna. Komoly ember látszata nem csak látszat, hanem valóság is volt, akinek fontos volt a családja, a barátja, a közös emlékek. Humorát sosem vesztette el, talán ez lehetett az ő mentőöve a nehéz időkben. Ha nem is a haza, de nyugodtan kijelenthetjük, hogy Szeged bölcse volt. Úgy vélem, hogy az elején kitűzött céloknak meg tudtam felelni, hogy az eddig ismert információkat kiegészíteni, kijavítani, illetve az eddig hiányosabb életrajzot újdonságokkal teletűzdelni, ezidáig ismeretlen arcáról mutassam be dr. Kószó Istvánt, az egyik legszegedibb polgárt. Természetesen az életrajza még így sem teljes, sőt, további kutatásokat igényel, melyeket a továbbiakban folytatni fogok.

IRODALOM

- Apró Ferenc (2017): *Tizenhét írás Tömörkényről*. Szeged: Gradus ad Parnassum.
- Gaál Endre (szerk.) (1991): *Szeged története 3/1*. Szeged: Somogyi-könyvtár.
- Habermann Gusztáv (1992): *Személyi adattár a szegedi polgárcsaládok történetéhez*. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár – Móra Ferenc Múzeum.
- Katkóné Bagi Éva – Orbán Imre (2003): *Két évszázad zászlói. A szegedi Móra Ferenc Múzeum zászlógyűjteményének katalógusa*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Kelemen Béla (1923): *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez, 1919*. Szeged: "Mars" Grafikai Műint.
- Lengyel András (2019): *Tömörkény-tanulmányok*. Szeged: Tiszatáj Alapítvány.
- Medgyesi Konstantin (2001): Zadravecz tábori püspök és Szeged-Alsóváros harangünnep. In: Zombori István (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve : Történeti tanulmányok*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 231-254. p.
- Pál József (2001): A Szegedi Katolikus Növédő Egyesület (1909-1918). In: Zombori István (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve : Történeti tanulmányok*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 155-204. p.
- Péter László (2002): *Szatymaz az irodalomban*. In: Péter László (szerk.): *Szatymaz földje és népe*. Szatymaz: Szatymaz Község Önkormányzata, 525-591. p.
- Szabó Tamás (2018): Joó Ferenc legjelesebb alkotása: Zsótér Andor portréja 1846-ból, In: Bárkányi Ildikó – F. Lajkó Orsolya (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 235-309. p.
- Vidor Gyula (1921): *Nemzetgyűlési Almanach 1920–1922*. Budapest: Magyar Lap- és Könyvkiadó Részvénytársaság.
- Vidor Gyula – Lengyel László (1922): *Nemzetgyűlési Almanach 1922–1927*. Budapest: Pallas Részvénytársaság Nyomdája.
- Vidor Gyula – Kun Andor – Lengyel László (1932): *Magyar országgyűlési almanach 1927–1932*. Budapest: Légrády Nyomda és Könyvkiadó.

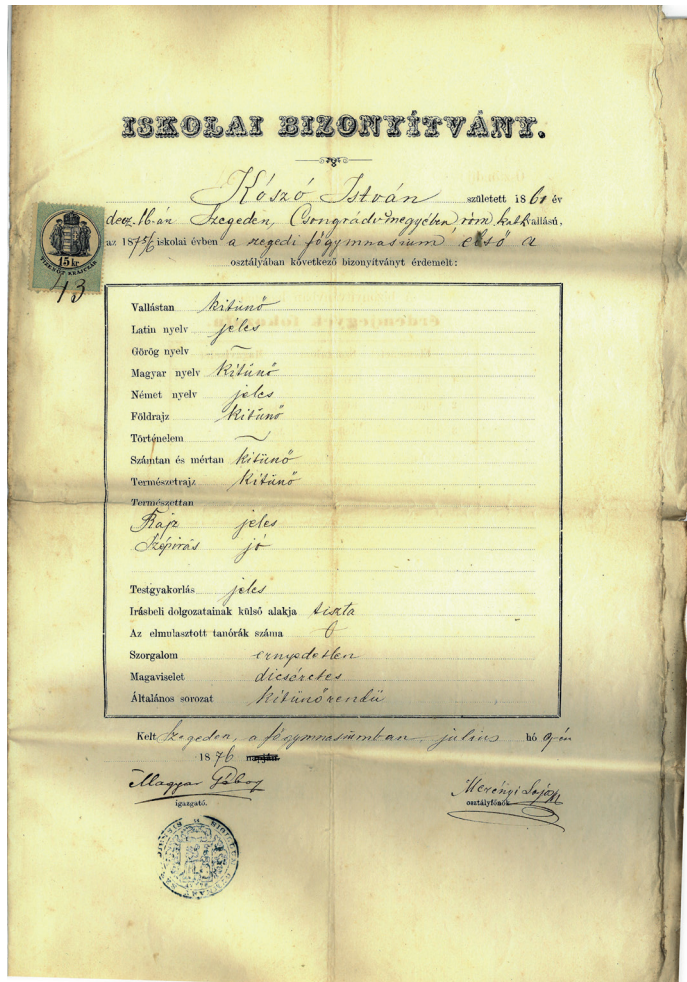
FORRÁSOK

- Interjú Könyves Zoltánnéval, Kószó István dédunokájával. Szatymaz, 2020. október 27., 00:40:07 perc
- Délmagyarország*, 1927. június 12.
- Borsszem Jankó*, 1922. június 4.
- 8 Órai Ujság*, 1921. április 14.
- 8 Órai Ujság*, 1921. április 29.
- Mellékletben szereplő dokumentumok: Könyves Zoltánné tulajdona

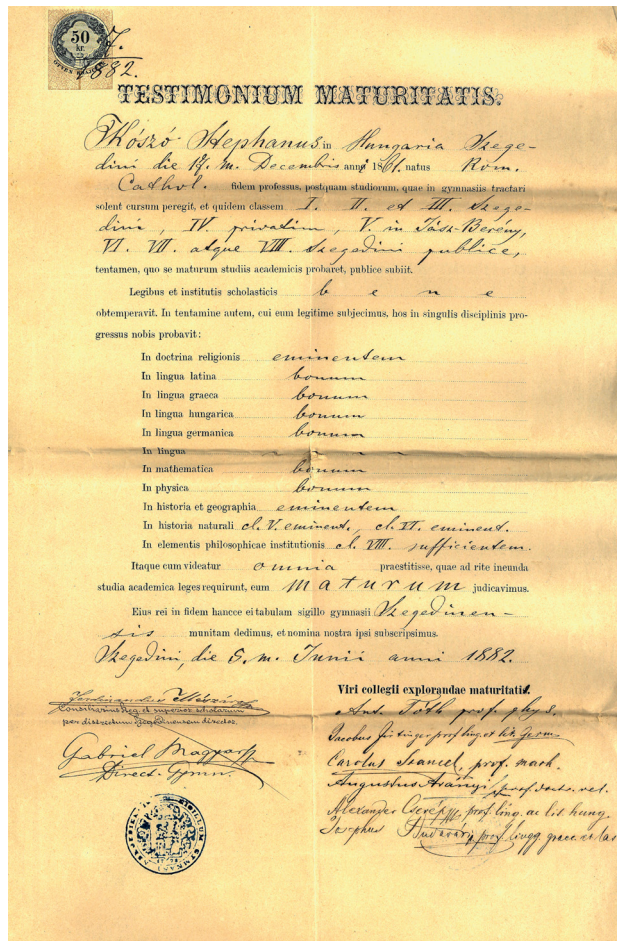
JEGYZETEK

¹ A kutatást a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

² A 17. képen a baloldali kisfiú Kószó István, a Jogiudományi Kar korábbi tanára látható

3. sz. kép: Kószó István középiskolai bizonyítványa az 1875/76. évi tanévből, 1876. Könyves Zoltánné tulajdona.

4. sz. kép: Kószó István érettségi bizonyítványa, 1882. Könyves Zoltánné tulajdona.

5. sz. kép: Kószó-tanya Szatymazon, rajta Cs. Sebestény Károly, é.n. Könyves Zoltánné tulajdona.

6. sz. kép: Kószó-tanya Szatymazon, rajta Cs. Sebestény Károly, é.n. Könyves Zoltánné tulajdona.

7. sz. kép: A '48-as függetlenségi párt tablója Kószó István 25 éves működésének tiszteletére, 1913. Móra Ferenc Múzeum, Történelmi dokumentum, ltsz.: 82.113.1.

8. sz. kép: Kószó Istvánról készült festmény, 1916. Keglovich Emil felvétele, Könyves Zoltánné tulajdona.

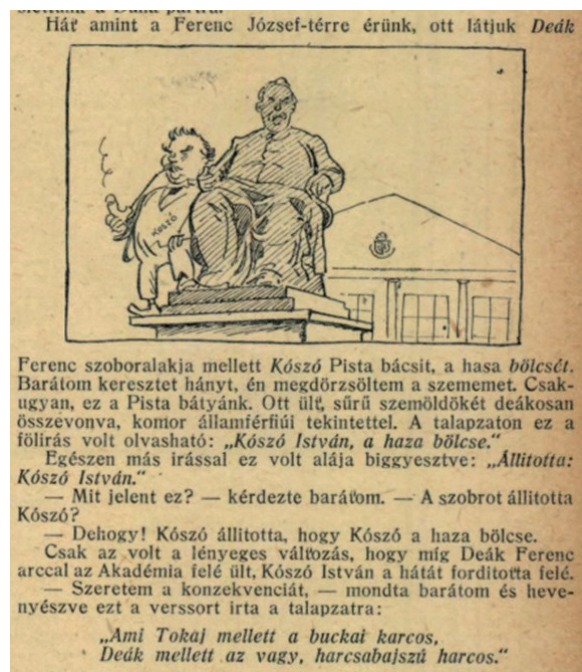
9. sz. kép: Kószó Istvánról készült gipsz plakett, 1929. Könyves Zoltánné tulajdona.

10. sz. kép: Kószó István dolgozószobájában, 1930 körül. Könyves Zoltánné tulajdona.

11. sz. kép: Kószó István otthonában, 1928 körül. Könyves Zoltánné tulajdona.

12. sz. kép: Részlet a Borsszem Jankó 1922. évi 23. számából.

430. szám.
1893

DICSÉRTESSEK A JEZUS KRISZTUS!
LAUDETUR JESUS CHRISTUS

17. könyv 179. lap.

KIVONAT

Magyarországi egyházak Szeged sz. kir. városba bekebelezett szegedfelsővárosi róm. kat. egyház ESKETTEK ANYAKÖNYVEBŐL.

Eközveti év, hó, nap
Szeged és déli környékén

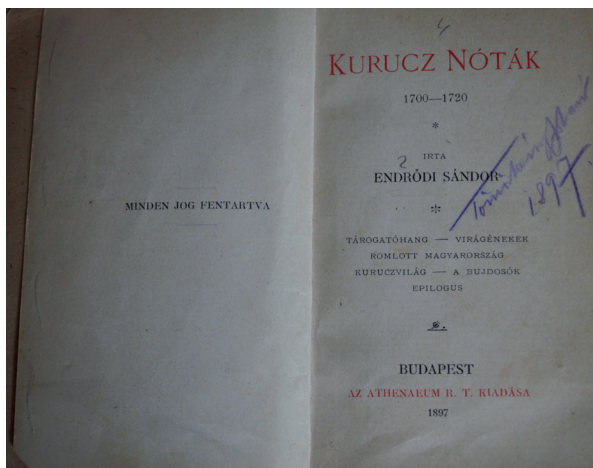
1894. május 19.

vezetői és le- velezői a polg. állás névén és család- néven	Mr. Kószó István úrné Szabó Etel	Mr. Kószó István úrné Szabó Etel
A család első val- dása, polgári állás, névén, névje és csoföldi parancsok	szeged	szeged
születési helye locus originis	szeged felsővárosi 1876	szeged felsővárosi 1875
lakóhelye, utca, házszám locus domicilii	Pongrádi sugárút 7	Károlyi u. 10.
vallás religio	rk.	rk.
lény sexus	sz. iv.	sz. iv.
szül., házban csoföldi árvany vidéki (a)	nőlel	hajnalka
A házasság vezetői és közvetítői, vallás a polgári állás Névén, névje és csoföldi parancsok	Mr. Fodor Gyula úrné Jászberényi Endre	Mr. Fodor Gyula úrné Jászberényi Endre
születési helye locus originis	szeged	szeged
lakóhelye, utca, házszám locus domicilii	szeged	szeged
vallás religio	rk.	rk.
lény sexus	sz. iv.	sz. iv.
szül., házban csoföldi árvany vidéki (a)	nőlel	hajnalka
A házasság vezetői és közvetítői, vallás a polgári állás Névén, névje és csoföldi parancsok	Mr. Fodor Gyula úrné Jászberényi Endre	Mr. Fodor Gyula úrné Jászberényi Endre
születési helye locus originis	szeged	szeged
lakóhelye, utca, házszám locus domicilii	szeged	szeged
vallás religio	rk.	rk.
lény sexus	sz. iv.	sz. iv.
szül., házban csoföldi árvany vidéki (a)	nőlel	hajnalka
Változó lakóhelye vagy lakóhelye vagy más akadályos lakóhelye? Nem gyanús? Nem gyanús? Nem gyanús? Nem gyanús?	Nem gyanús	
Emberkeres Observatio	1 db. okmány	

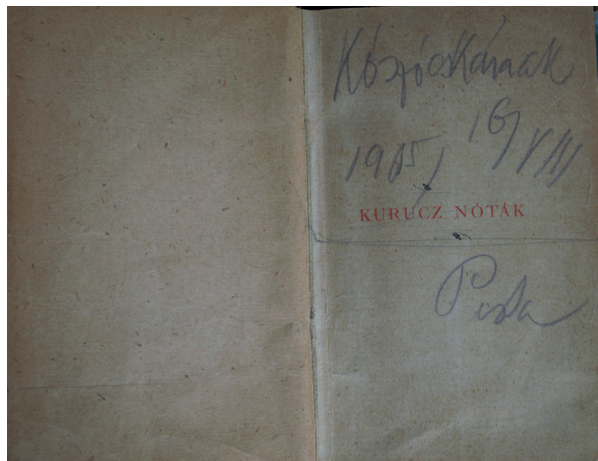
Szeged, 1943. évi február hó 23. n.

Dr. József Zoltán

13. sz. kép: Kószó István és Szabó Etelka házassági anyakönyvi kivonata (1894), 1943. Könyves Zoltánné tulajdona.

14. sz. kép: Endrődi Sándor: Kurucz nóták c. könyve, rajta Tömörkény István aláírása, jelezve, hogy az ő tulajdona, 1897. Könyves Zoltánné tulajdona.

15. sz. kép: Endrődi Sándor: Kurucz nóták c. könyve, rajta Tömörkény István írásával, Kószó Istvánnak ajándék gyanánt, 1905. Könyves Zoltánné tulajdona.

16. sz. kép: Kószó István Tömörkény István sírjánál, 1920-as évek. Móra Ferenc Múzeum, Történeti dokumentum, ltsz.: 66.95.1.

17. sz. kép: Kószó Istvánné Szabó Etelka fényképe, Lintner Ferenc fotója, é.n. Könyves Zoltánné tulajdona.

Kedves fiam 22 ik születés
napjára a leg tisztább
anyai szeretettel.

December 14. 1883

Sz. F. E.

18. sz. kép: Szabóné Fráter Etelka levelezőlapja Kószó Istvánnak, 1883. Könyves Zoltánné tulajdona.

fogadja kedves Pista bátyám
Etelka kis hugától.

Szeged 1883 December 17.

Szabó Etelka.

19. sz. kép: Szabó Etelka levelezőlapja Kószó Istvánnak, 1883. Könyves Zoltánné tulajdona.

20. sz. kép: A Kószó család, 1929 körül. Könyves Zoltánné tulajdona.

21. sz. kép: Kószó István unokáival, é.n. Könyves Zoltánné tulajdona.

22. sz. kép: Kószó István és Kószó Istvánné unokáikkal, ifj. Kószó Istvánnal és ifj. Kószó Györggyel, é.n. Könyves Zoltánné tulajdona.

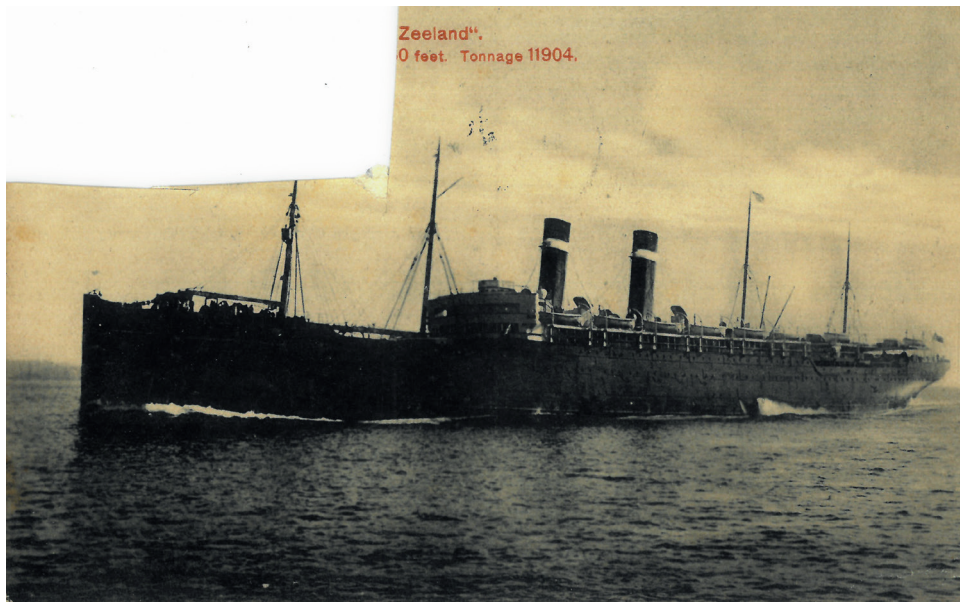

23. sz. kép: Kószó István unokájával, é.n. Könyves Zoltánné tulajdona.

F. G. O. Stuart, Publisher. TITANIC ENGINEERS' MEMORIAL, SOUTHAMPTON. 2044

24. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

Zeeland*,
0 feet. Tonnage 11904.

25. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

Rotterdam

Spaanschedade

26. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

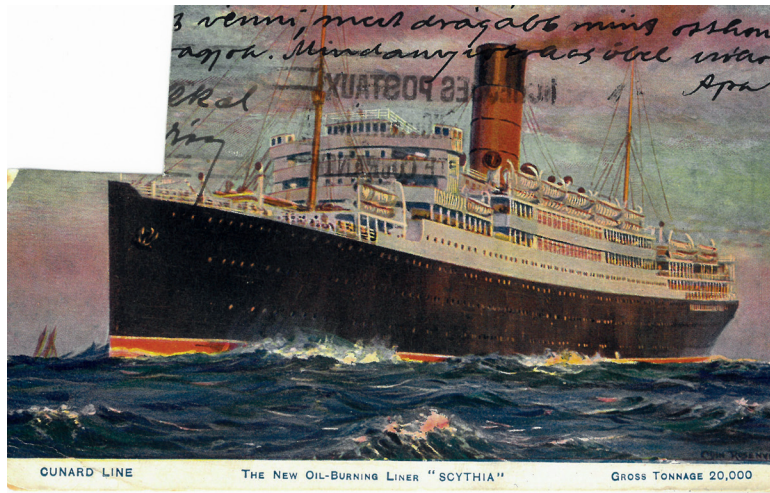
27. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

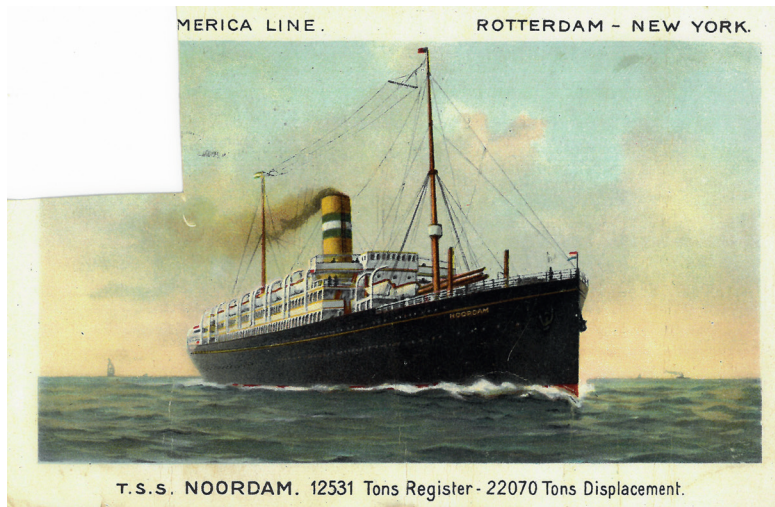
28. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

29. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

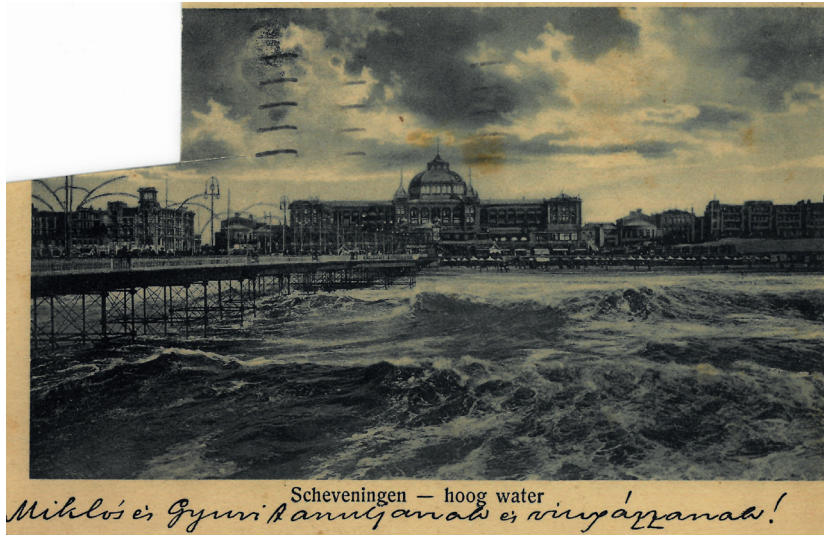
30. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

31. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

32. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

Scheveningen — hoog water
 Mihlós és Gyuri R. anyjával és vinyágyanál!
 33. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

Mihlós és Gyuri R. anyjával és vinyágyanál!
 34. sz. kép: Kószó István képeslapja, 1922. Könyves Zoltánné tulajdona.

SZEGED vármegye-
város.

Halotti anyakönyvi kivonat.

Folyó- sz. m.	A bejegyzés idője (év, hó, nap)	Az elhalá- zás ideje (év, hó, nap, naprak, óra)	Az elhalt				Az elhalás helye, ha az elhalá- s után nem az elhalt lakásán történt	A halál oka
			családi és utóneve, állása (foglalkozása), lakóhelye	válása	élet- kor	házastársának családi és utóneve		
	1932. júl. 7.	1932. júli. 7. 6 óra 12. tanár lakása 11. sz. szob. 12. sz. szob.	Dr. Hórnó Zoltán	n.	40	Labi Katalin	néni: Hórnó Teréz	Céklis beteg- ségéből szövődményes szövődményes szövődményes
17	1943. febr. 23.	1943. febr. 23. 10 óra 15. tanár lakása 11. sz. szob. 12. sz. szob.	Hórnó Zoltán	n.	40	Labi Katalin	néni: Hórnó Teréz	Céklis beteg- ségéből szövődményes szövődményes szövődményes

Aláírás előtti esetleges meg-
jegyzések. Aláírások.

Bizonyítom, hogy ez a kivonat a
 anyakönyvi kerület halotti anyakönyvével
 Kelt SZEGED 1943. febr. 23.
 anyakönyvvezető

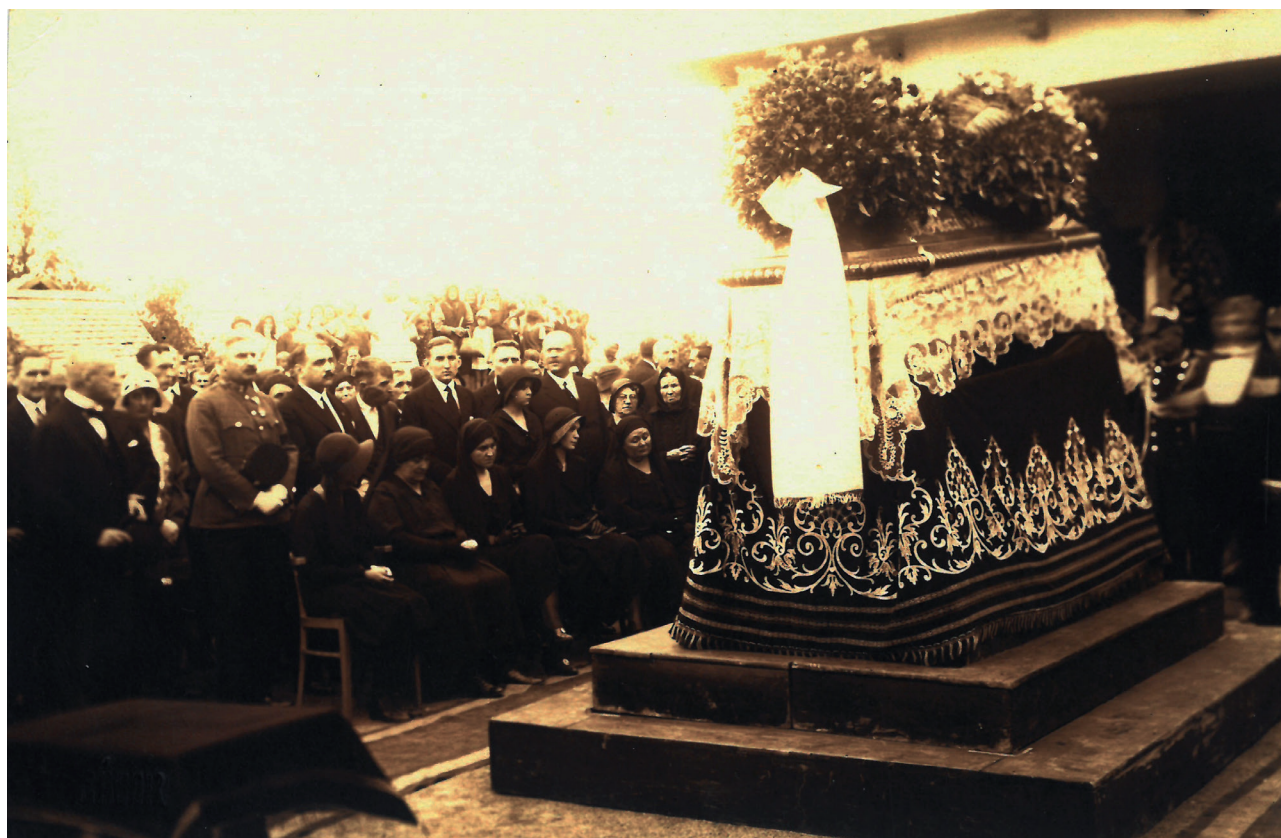
17. sz. minta az A. U. 115. §-hoz.
10. évfolyam 12. kötet.

13. r. sz. 187/1943. V

35. sz. kép: Kószó István halotti anyakönyvi kivonata (1932), 1943. Könyves Zoltánné tulajdona.

36. sz. kép: Kószó István temetése, 1932. Könyves Zoltánné tulajdona.

37. sz. kép: Kószó István a ravatalon, 1932. Könyves Zoltánné tulajdona.

38. sz. kép: Kószó István temetése, 1932. Könyves Zoltánné tulajdona.

39. sz. kép: Kószó István temetése, 1932. Glattfelder Gyula püspök celebrál. Könyves Zoltánné tulajdona.

A forgotten citizen of Szeged. Additives to the life and work of dr. István Kószó

ifj. István Tóth

Those who deal with the local history of Szeged may be familiar with the name of István Kószó. Well-known lawyer, politician, chairman of the Szeged Independence Party, Member of Parliament. After the World War, he was the chairman of the Anti-Bolshevik Committee, a ministerial adviser to the Szeged government, and later a member of the National Assembly and the Upper House, Secretary of State for the Interior. Kószó was one of the driving forces of the city's cultural and social life. He was one of István Tömörkény's dearest friends. It can be said with a little exaggeration that his name appears in all local history monographs, but we already know less information about his person and work. My goal is to resolve this paradoxical picture, as he was one of the best-known and esteemed citizens of his time in Szeged, who deserves to have his name and work not forgotten, but to come to the fore again. The initial steps were already taken by Ferenc Apró and András Lengyel during their work on István Tömörkény. My present study focuses on novelties related to István Kószó, previously unknown images, and data that have been incorrect or incomplete so far.

Járványtörténet és oral history. Módszer és tapasztalatok

Szolnoki Zoltán *

* Móra Ferenc Múzeum

Kulcsszavak

oral history
pandemia
járványtörténet
elbeszelt történelem
módszertan

oral history
pandemic
epidemic history
narrated history
methodology

Absztrakt

Az oral history módszertana a 20. század első felében kezdett körvonalazódni a történettudományon belül. A szóbeli források rögzítése és gyűjtése kezdetben azt a célt szolgálta, hogy bizonyos speciális témákban (például az I. és a II. világháború hadtörténeti eseményei) a személyes élmények, visszaemlékezések megőrződjenek. A szakirodalom először kételkedve fogadta az ilyen típusú dokumentációk értékét, de napjainkra egyértelművé vált, hogy az elbeszelt történelemnek létjogosultsága, sőt egyes esetekben komoly forráspótló jelentősége is van. A 2020 elején kialakult világjárvány új kihívások elé állította a társadalmat és a történettudományt is. Felmerült a kérdés, hogy hogyan lehet tudományos szempontból használható anyagot gyűjteni egy olyan eseménysorról, amely túlzás nélkül tekinthető a velünk élő történelemnek. A választ az oral history módszere jelentette. Jelen írásomban bemutatom az elbeszelt történelem módszertanát, historiográfiai hátterét, valamint a jelenleg is folyamatban lévő múzeumi anyaggyűjtés tapasztalatait.

A világjárvány mint muzeológiai kihívás

A járványok nagy hatást gyakoroltak az emberiség történelmére, akár csak ha a politikai, társadalmi vagy kulturális hatásokat vesszük. A témában számos tanulmány és monográfia született.¹ Bár a világjárványok tapasztalata generációról generációra ismétlődött, a pandemia évek mindig szokatlannak és nehezen átléphető időszakoknak bizonyultak. Szegedet a 19. század végén, 20. század elején számos járvány érintette: a kolera, a fekete himlő, a tífusz (aminek a súlyát a *morbus hungaricus* elnevezés is jelzi), a TBC, a spanyolnátha vagy éppen a gyermekparalízis (ezekről általában: Fónagy, 2020: 45-53; Kárpáti, 2020: 62-69; Bödök, 2020: 84-91). A vonatkozó időszakokról számos levéltári adat – így levéltári dokumentum, naplórészlet – áll rendelkezésre, de a szegedi járványtörténet múzeumi szempontú feldolgozása még várat magára. Ez természetesen a gyűjteménygyarapítás jellegéből fakad, hiszen az ilyen eseményeket nehéz műtárgyakon keresztül megörökíteni.

A 2020 elején kialakult járványügyi helyzet a közgyűjteményeket mind látogatófogadási, mind pedig gyűjteménygyarapítási szempontból nehéz feladat elé állította. A történész-muzeológusok alapvető feladata a kortárs társadalmi és kulturális események színvonalas megörökítése, megőrzése és kutathatóvá tétele, vagyis egy átfogó kortörténeti kép kialakítása a műtárgyakon keresztül. A rendkívüli történelmi jelentőségű események esetében ez különösen igaz. Így 2020 márciusában történészként rögtön azon kezdtünk el a kollégáimmal gondolkodni, hogy a minden bizonnyal történelmi léptékű COVID-19 járványt hogyan lehetne múzeumi eszközökkel, vagyis tematikus gyűjtéssel megörökíteni. Az ismert helyzet jellegéből fakadóan természetesen reménytelenné és veszélyessé is tette a hagyományos terepmunkát. A nehézségek mellett az a szakmai szempont is felmerült, mi szerint a járvánnyal kapcsolatban rettenetesen nehéz egyedi, vagyis megőrzésre alkalmas múzeumi szintű tárgyakat gyűjteni. A gyakorlati lehetőségek szűkössége – vagyis a digitális munkavégzés – és a történelmi esemény jellege egy újszerű lehetőséget rajzolt ki. Úgy véltem, hogy a helyzet megörökítésével kapcsolatban arra lenne érdemes hangsúlyt fektetni, hogy a szegedi lakosok hogyan élik meg a rendkívüli helyzetet, hogyan próbálnak megfelelni a nem mindennapi kihívásoknak. Optimális módszerként az oral history, vagyis az elbeszelt történelem módszere adódott. A kortörténeti jelentőségű interjúk és beszámolók rögzítése

és feldolgozása az elmúlt években indult a Móra Ferenc Múzeumban, amelynek tervszerű megvalósítása a közelmúltban kezdődött Medgyesi Konstantin vezetésével. A járványhelyzet megörökítésének elgondolása tehát illeszkedett az intézmény profiljába, ugyanakkor, mint majd még bemutatom, az ismert helyzet miatt egyedi megoldást kívánt, hiszen felmerült a személyes kontaktus hiánya. Mielőtt a gyűjtés részleteit ismertetném, érdemes röviden kitérni az oral history műfajára.

Az oral history műfaja

Az elbeszelt történelem a közösségek és a múltbéli történések résztvevőinek, emlékeinek gyűjtési, megőrzési és feldolgozási módszere. Az eljárás lényege a szakmai elvárásoknak megfelelő interjúk felvétele. Vázlatosan a gyűjtési folyamat a következőkből tevődik össze: a beszélgető partnerekkel történő kapcsolatfelvétel, a megfelelő felkészülés, vagyis a kontextus tanulmányozása (akár előzetes beszélgetésekkel), az interjú felvétele és feldolgozása. A szakirodalmi megfogalmazás szerint az elbeszelt történelem rögzítése során egyfajta „életciklusról” beszélhetünk, ahol a záró esemény a regisztrált anyag közzététele.² Szakmódszertani elvárás a személyes, közvetlen, de nem túlzottan bizalmas kapcsolat kialakítása. Fontos szempont az interjú témáját jelentő kulturális közeg megismerése, az ezzel szinkronba hozható releváns kérdéssor összeállítása (Thomson, 1998: 582.). Az elbeszelt történelem gyűjtése lehet tematikus és életút-interjú egyaránt (Gluck, 1997: 5). Az oral history a 20. század első felében vált elfogadott történettudomány-forrásgyűjtő módszerré. Természetesen ezt megelőzően is születtek nagyhatású interjúk vagy beszélgetések, amelyek azonban írott formában, átiratként maradtak fent. Az oral historyval kapcsolatban rendre felmerülő módszertani kritika a szubjektív személelmód, amit sokan szembe állítanak a konvenciók történetírásával, mondván, hogy az elbeszelt történelem egyéni mítoszokat generál, amelyek csorbítják a levéltári források hitelét. Ez ma már egy meghaladott nézőpont, az oral historyra mint önálló, értékes műfajra tekintünk. A történettudományi használatát elsősorban az elmúlt évtizedekben végbemenő módszertani fejlemények, másrészt a modern technikai háttér kialakulása tette lehetővé. Napjainkra tendenciává vált a kézzel írott memoir vagy naplóirodalom háttérbe szorulása: mindennapos történelmi tapasztalat, hogy a digitális forradalom csökkentette a kézzel írott visszaemlékezések számát. Ezzel párhuzamosan a műfajt érő szakmai kritikák is egyre halkabbak lettek, hiszen a forráspótló szerep egyértelművé vált, a technikai lehetőségek pedig az ellenőrizhetőséget is megkönnyítik. Az oral history interjúk így egyes események kapcsán nem csak forráspótló vagy kiegészítő szereppel bírhatnak, hanem szinte kizárólagosan használható elsődleges forrásnak tekinthetők (Grele 1996: 63). Szerepe mind a világpolitikai események hatásainak vizsgálatában, mind pedig a családi és mikrotörténelmi kutatásokban felértékelődött. A téma mérföldkönek számító kutatásainak történetét már többen összefoglalták, így erre jelen tanulmányban nem vállalkoznék, viszont érdemes egy-egy kiemelkedő példát említeni. Ilyen Luisa Passerini kutatása a Mussolini-rezsim hétköznapi vetületeiről vagy Terkel nagyhatású munkája a nagy gazdasági válságról, szemtanúkkal készített interjúsorozat alapján (Passerini, 1979; idézi és bemutatja Thomson, 1998: 596.; Terkel, 2005). Hatékony és elengedhetetlen tematikus gyűjtések születtek a világháborúkkal kapcsolatban is. Egyes hadtörténelmi mozzanatok nem lennének rekonstruálhatók a résztvevők visszaemlékezései nélkül. A nagy, bárki számára elérhető gyűjtemények közül ki kell emelni az 1956-os forradalommal kapcsolatos corpust (<http://rev.hu/>), illetve archívumot. Az utóbbi, mint a neve is mutatja nem csak interjú, hanem hanggyűjtemény is: számtalan akcentus és dialektus is megtekinthető/hallgatható a nyilvános felületükön (<https://sounds.bl.uk/>).

A járványtörténelmi gyűjtés módszere

A világméretű járvány az interjúkészítést különleges helyzet elé állította: gyors, hatékony, de ugyanakkor szakmailag is helytálló módszerre volt szükség. A személyes kontaktus hiánya két szempontból is éreztette a hatását. Egyrészt nem volt lehetőség közvetlen kapcsolatfelvételre, másrészt az interjúkészítés személyes módja is megghiúsult. Lehetőségként felmerülhetett a járványhelyzetet követő retrospektív eljárás, de az események kortárs jellege és különleges volta miatt ezt elvettem. A visszaemlékezés jellegű beszélgetések tartalmát ugyanis nagyban befolyásolhatták volna a különböző felületeken folyamatosan megjelenő híradások, károsítva ezzel az egyedi tartalmat. Így került előtérbe a digitálisan megvalósított anyaggyűjtés, amely során önként jelentkezőkkel készítettem skype/zoom segítségével beszélgetéseket. Április második felében indult a projekt, amelynek elsődleges felületét az *elbeszelttortenelem.szeged@gmail.com* cím jelentette. Az előzetes online egyeztetést a videó interjúk követték. Az előírt személyes jellegű kapcsolattartás így természetesen a hagyományos módon nem valósulhatott meg, de a videóformátum lehetősége biztosította a beszélgetések hitelét.³ Módszertani szempontból minden esetben azonos kontrollkérdéseket alkalmaztam, amelyek biztosították a rögzített

anyagok összevethetőségét, tematikus egységét. A kérdéskörök a következő blokkokhoz kapcsolódtak: általános adatfelvétel (1.), kérdések a járványügyi vészhelyzet előtti időszakról, életvitelről (2.); kérdések a járványhelyzet időszakáról, életviteléről (3.); kérdések a közeljövő kilátásairól (4.). Az első blokk segítette a megismerkedést és a közös hang megtalálását, az interjú elhelyezését térben és időben. A második kérdéskör elengedhetetlen volt, hiszen ennek tükrében lehetett információhoz jutni arról, hogy miben és mihez képest alakult át a személyek és mikroközösségek életvitele. A beszélgetések során a COVID-19 járvány előtti időszakra vonatkozó kérdés indikálta a harmadik témát, amely révén a narrátornak csupán minimális mértékben kellett továbbiakat feltenni. Így sikerült minimálisra csökkenteni az olyan vezetett gondolatok számát, amelyek nem az önálló meglátásokat tükrözték. A témakör utolsó blokkjában arra vonatkozóan tettem fel kérdéseket, hogy az adatközlő hogyan látja a jövőjét a járványhelyzet tükrében, illetve, hogy milyen tanácsot adna az anyag későbbi olvasóinak/hallgatóinak. Az erre kapott válaszok értéke a mentalitástörténetben keresendő, hiszen a jövőről alkotott kép olyan elvonatkoztatott gondolkodást tükröz, amely alapvetően napjaink társadalmi/kulturális helyzetére reflektál. Az alább látható táblázatban összefoglaltam, hogy az egyes kérdéskörök milyen tartalmak kibontását tették lehetővé (Melléklet, 1. ábra).

A 2020-as naptári évben ezzel a módszerrel 25 interjú született, a projekt részeként további 24 egyéb küldeményt kaptunk (amelyekről később még külön publikációban számolok be). A Móra Ferenc Múzeum helytörténeti gyűjteményébe ezek az 1629 és 1636 gyarapodási számok alatt kerültek be. A projektet időben három fő időszakra oszthatjuk. Az első szakasz, amely április végétől május végéig tartott, kiemelkedő érdeklődést hozott. Ez tulajdonképpen a koronavírus járvány első hullámával állítható párhuzamba. A következő időszak, amely május végétől augusztus elejéig tartott, minimális érdeklődő jelentkezést hozta, míg szeptemberben újra többen jelentkeztek – nyilvánvaló összefüggésben a „második hullámmal”. Az őszi-téli időszak a tavaszihoz képest kevesebb, de önmagában véve mégis jelentős érdeklődést hozott. Úgy vélem, hogy a kiugró tavaszi jelentkezési kedv a járványhelyzet újszerűségének volt köszönhető. A „második hullám” elején újra emelkedett a kapcsolatfelvételek száma, míg később, amikor a helyzet megszokottá vált, újfent csökkent. A korábban felvetett módszertani kérdésre, vagyis, hogy indokolható volt-e a gyors, digitális gyűjtés egy későbbi személyes gyűjtéssel szemben, egyértelműen azt mondhatjuk, hogy igen. Az történelmi jelentőségű helyzet újszerűsége ugyanis nem csak lehetővé, de szükségessé is tette az azonnali gyűjtést.

Összegzés

A múzeumi munka egyik legnagyobb kihívása napjaink kortárs eseményeinek megfelelő színvonalú rögzítése, megőrzése. A koronavírus járványhelyzettel kapcsolatos tematikus interjúsorozat rámutat arra, hogy a számunkra hétköznapiak tűnő tapasztalatok az elkövetkezendő generációk számára komoly történelmi értéké válhatnak. A digitális módszer, bár számos pontját tekintve rendhagyónak számít, az adott esetben szinte kizárólagos eljárásként biztosította a múzeumi anyaggyűjtést. A beszélgetések forrástani hitelét a videó felvételek során feltett azonos kérdések és a beszélgetések nagy száma adja. A kortárs mindennapok témája a narrátor részéről sem kívánt külön felkészülést, hiszen az interjú levezetője az adatközlővel megegyező módon élte át a hétköznapiakat, így releváns kérdések születhettek. Fontos kiemelni, hogy a feltett kérdések nem csak a járvány alatt megélt hétköznapiakra vonatkoztak, hiszen a második kérdéscsoport a korábbi életvitelt is górcső alá vette. Az adatközlések így az átlagos, COVID-19 előtti hétköznappal kapcsolatban is fontos információkat hordoznak. Hogyan épült fel egy család napirendje? Milyen bioritmus szerint éltek? Milyen hírforrásokat figyeltek? Milyen termékeket fogyasztottak? Milyen közösségi életet éltek? Ezek olyan kérdéskörök, amelyeket napjaink történészei a korábbi évszázadokra vonatkoztatva rendszerint feltesznek. A Móra Ferenc Múzeum koronavírus járvánnyal kapcsolatos gyűjtése remélhetőleg fontos forrása lesz a következő generációk vagy évszázadok kutatóinak, és hozzájárul a feltett kérdések megválaszolásához. Az interjúkból levonható további tapasztalatokról és a gyűjtés életciklusának további állomásairól reményeim szerint a *Veritatis Imago* soron következő évfolyamában fogok beszámolni.

1. <u>Általános adatfelvétel</u> A. Beszélgetés elhelyezése B. Foglalkozás, kötődés stb.		Potenciális kortörténeti tanulságok A. <i>Társadalmi, családi háttér</i> B. <i>Családi élet a pandemia előtt</i>
2. <u>Kérdések a járványügyi vészhelyzet előtti időszakról, életvitelről.</u> A. Átlagos hétköznapiok B. Napi rutin		C. <i>A történelmi eseményre való reagálás; tudatos életvitel; családi és egyéni „túlélési stratégiák”</i>
3. <u>Kérdések a járványhelyetről.</u> A. Megváltozott hétköznapiok B. Megváltozott napi rend		D. <i>A mindennapi tevékenységek adaptálása</i>
4. <u>Kérdések a járványügyi vészhelyzet utáni időszakról, életvitelről.</u> A. Vélt hatások? B. Jövőbeli kilátások?		E. <i>Jövőbe tekintés, mint mentalitástörténet</i> F. <i>Társadalmi tudatosság: egyén vs. Közösség</i> G. <i>Sztereotípiák; félelmek,</i>

A tematikus interjú során feltett kérdések és az azok segítségével kibontott témák.

IRODALOM

- Bödök Gergely (2020): A spanyolnátha. „A láthatatlan halál”. In: *Rubicon*, 2020/5., 84-91. p.
- Diamond, Jared (2019): Háborúk, járványok és technikák. Budapest: Akkord Zenei Kiadó Kft.
- Gluck, Sherna (1997): What's so Special about Women? Women's Oral History. In: *A Journal of Women Studies*, 1997/2., (Women's Oral History), 3-17. p.
- Grele, Ronald J. (1996): Directions for Oral History in the United States In: Dunaway, David K.,-Baum, Willa K. (szerk.): *Oral History: An Interdisciplinary Anthology*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Fónagy Zoltán (2020): A kolera. A 19. század világjárványa. In: *Rubicon*, 2020/5., 45-53. p.
- Kárpáti Attila István (2020): A legyőzött ragály. A fekete himlő. In: *Rubicon*, 2020/5., 62-69. p.
- Passerini, Luisa (1979): Work Ideology and Consensus under Italian Fascism. In: Perks – Thompson (szerk.): *The Oral History Reader*. London: Routledge, 53-62. p.
- Terkel, Studs (2005): *Hard Times: An Oral History of the Great Depression*. New York: The New Press.
- Thomson, Alistair (1998): Fifty Years On: An International Perspective on Oral History. In: *The Journal of American History*, 1998/2., 581-595. p.

WEB-ES HIVATKOZÁSOK

- 1000 év: Ezer év törvényei internetes adatbázis. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 25.)
- Az Oral History Review honlapja: <http://oralhistoryreview.org/>
- Az Oral History Association honlapja: <https://www.oralhistory.org/>
- A British Library Sounds honlapja: <https://sounds.bl.uk/>
- Az 1956-os Intézet honlapja: <http://rev.hu/>

JEGYZETEK

- ¹ Legutóbb Jared Diamond Háborúk, járványok, technikák című munkája váltott ki jelentős tudományos visszhangot.
- ² Az egyes fázisok további alpontokra bonthatók, amelyek leírásai többek között a nemzetközi Oral History Association (OHA) honlapján olvashatók. <https://www.oralhistory.org/>
- ³ Természetesen lehetőség nyílt anonim adatközlésre is, azonban telefonos beszélgetéseket a személyes kapcsolat hiánya miatt nem végeztünk.

Epidemic history and oral history. Method and experiences

Zoltán Szolnoki

The methodology of oral history began to take shape within the first half of the 20th century within the science of history. The purpose of recording and collecting oral sources was initially to preserve personal experiences on certain special topics (such as the military history events of World Wars I and II). At first, the discipline accepted skeptically the value of this type of documentation, but it has become clear by now that narrated history has a *raison d'être*, and in some cases even a serious source of significance.

The pandemic of early 2020 also posed new challenges to society and science. The question arose as to how to gather scientifically usable material from a series of events that can be considered, without exaggeration, the history that lives with us. The answer was the method of oral history. In this paper, I present the methodology and historiographical background of the narrated history, as well as the experiences of the ongoing museum material collection.

Muzeológiai tapasztalatok Norvégiában

Szilágyi Kata*

* University of Oslo, Norvégia

Kulcsszavak

muzeológia
kiállítás
kulturális közvetítés
Norvégia

museology
exhibition
cultural mediation
Norway

Absztrakt

Számos múzeumot, kiállítóhelyet, szabadtéri régészeti és nemzeti parkot, régészeti lelőhelyet és feltárást tekintettem meg Norvégiában a koronavírus okozta korlátozások mellett is a 2020-as évben. Észak-Európa társadalmi, kulturális, nyelvi, infrastrukturális, oktatási és intézményi szempontból is nagyon különbözik Közép-Kelet-Európa országaitól. A szakmai körút során tapasztalt muzeális impulzusokat kívánom bemutatni, amelyben igyekszem nem csak a pusztá tények, leletek és adatok tömkelegét közvetíteni, hanem az általam megélt eseményeken keresztül próbálok átadni a kortárs észak-európai kulturális élet egy kis szeletét. Öt nagy egyetemen (University of Oslo, Stavanger, Bergen, Tromsø, Trondheim) folyik régészeti képzés és mindegyik esetben a múzeumok az egyetemekhez tartoznak, így garantálva a múzeumi kutatás és az egyetemi oktatás szerves kapcsolódását és egyensúlyát Norvégia egész területén. A Viking Hajó Múzeum és Munch Múzeum 2019 óta részlegesen zárva tartanak, ugyanis teljesen új, a műtárgyaknak megfelelő környezetet biztosító múzeumi épületeket alakítanak ki, hogy Norvégia világhírű kulturális örökségét méltó módon tudják bemutatni.

Bevezetés

A cikk a Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében tudományos felolvasóülés 2020. december 10-én tartott előadás egy részének írott változata. A 2020–2021-es őszi szemeszterben lehetőségem nyílt posztdoktori kutatást folytatni Norvégia fővárosában, Osloban, ahol az Egyetem (University of Oslo, Faculty of Humanities, Department of Archaeology, Conservation and History) Régészeti, Műtárgyvédelmi és Történelem Tanszékén kutathattam és oktathattam. Mint Európa- és világszerte mindenhol, így Norvégiában is komoly megszorításokkal és korlátozásokkal próbálták a koronavírus terjedését megállítani, amelyek többek között a kulturális intézmények részleges bezárását eredményezték. Ennek következtében az ösztöndíjas időszakomban csak korlátozottan sikerült muzeális intézményeket megtekintennem, így a cikkben azokat a helyszíneket mutatom be, amelyek a muzeológia különböző területit fedik le, egyfajta kulturális keresztmetszet kialakításának reményében.

Oslo, Skandinávia egyik kulturális fővárosa

Oslo, Norvégia fővárosa és egyben Skandinávia egyik központja, sokan a Viking Hajó Múzeumról, Vigeland parkról (szoborcsoport), a színházi életről és a béke Nobel-díjról ismerik a nevezetes várost. *Henrik Ibsen* (Skien, 1828–Oslo, 1906) mellett tagadhatatlanul az egyik legismertebb személy *Edvard Munch* (Løten, 1896–Oslo, 1944) expresszionista norvég festőművész, aki életének jelentős részét Osloban töltötte. Leghíresebb alkotása *A sikoly* (Párizs, 1893), amelyet 1899-ben a (Norvég) Nemzeti Galéria megvásárolt, s azóta is Osloban található (Ustvedt 2019, 13–50). A világhírű festmény és alkotója munkásságának bemutatását egy önálló Munch Múzeum teszi lehetővé, amely egy teljesen új múzeumi épületbe fog költözni 2021 tavaszán (1. kép). A modern épület Oslo belvárosában (Bjørnvika) helyezkedik el, amely a modern építészeti-művészeti irányvonalat képviselve a Barcode-oknak nevezett épületek szomszédságában található, s együttesen egy új városképet alkotnak (2. kép) (munchmuseet.no, 2021; Ljunggren 2017, 13–29). Az új múzeumi létesítményt

Munch művészete ihlette, ez egy 60 méter magas, toronyalakú épület, amelynek felülete – ahogyan a Barcode épületeknek is – változó és váltakozó arányban áttetsző, újrahasznosított védőburkolattal perforált alumínium panelekkel borított. Az épület felső része jellegzetesen elhajlik, ami minden oldalról jól látható, és mivel az Oslo-fjord közepén helyezkedik el az épület, így a környező magaslati kilátóhelyekről (pl. Ekeberg, Holmenkollen) is kiválóan megfigyelhető (3. kép). Az építészek a következőképpen foglalták össze elképzelésüket és céljukat a Munch Múzeum épületéről: „*MUNCH transforms Oslo's skyline, yet bows respectfully towards the city that surrounds it*” vagyis „Munch átalakította Oslo várossziluetjét, mégis tisztelettel hajol az azt körülölelő város felé” (en.wikipedia.org, 2021) (4. kép).

A másik hatalmas változás a város kulturális életében – hiszen jelenleg aktív városrendezési projekt zajlik, amelyben a múzeumok és színházak prioritással bírnak –, a Viking Hajó Múzeum teljes átépítése. A patinás intézmény Bygdøy szigetén helyezkedik el, amely jól megközelíthető a kicsit távolabbi városközpontból is. Fontos rendezési szempont lehetett, hogy az erdővel gazdagon borított félszigeten kiváló kikapcsolódási lehetőséget jelent, az itt található Fram Múzeum, Kon-Tiki és a Norvég Néprajzi Múzeum (Norsk Folkemuseum) mellett. A Hajó Múzeum leghíresebb műtárgyai a három, szinte teljes épségben megmaradt, fából készült, 9. századi viking hajó, valamint a sírkamrákból származó műtárgyak (5. kép). Az épülethez egy félköríves, komplex múzeumi szárnyat építenek, ahol a teljes viking időszakot fogják bemutatni a legszebb leletanyagokkal (kfm.uio.no, 2021). A látványtervek alapján a vizuális effektusok és egy speciális fényfestés is meghatározó elemei lesznek a kiállításnak, amelyek a viking hajók „élettörténetét” mutatják majd be (6. kép). Kárpát-medencei szempontból különösen érdekes élményt jelent a gazdag falfaragványok páratlanul kitűnő állapota (ti. csak nagyon kivételes esetekben marad meg famaradvány a Kárpát-medencei talajban).

Bergen, az egykori Hanza-kikötőváros

A famaradványok kapcsán érdekes példát jelent a nyugati, atlanti partvidék menti város, Bergen, amely híres Hanza-kikötőváros volt, és ma is az, nem csupán Norvégia, hanem Európa legnagyobb személykikötőjét jelenti. A települést a 11. században alapították (1070), a középkorban pedig Skandinávia legfontosabb városaként tartották számon, ahol 1163-ban *V. Magnus* királlyá (Etne, 1156–Fimreite, 1184) koronázása is történt. A 13. század végétől a Hanza-szövetség egyik legfontosabb telepe működött Bergenben, főként az északi partokról érkező szárított tőkehal miatt, részben a délről szállított gabona kereskedelme révén került kulcspozícióba. A német kereskedők külön városrészben éltek, a Hanza-hivatalnokok és kereskedők pedig a német középosztályból kerültek ki (Piotrowski 1988; Pósan 2012). A norvég utazási magazinok és weblapok mindegyike Bryggen (vagy Tyskebryggen, magyar jelentése: rakpart vagy német rakpart) a Hanza-szövetség virágkorából származó kereskedelmi épületek kikötő melletti sorát mutatják be, mint az egyik legfontosabb turista célpontot. Nem ok nélkül, hiszen a jellegzetes skandináv faépítészet fantasztikus állapotban megmaradt házai szemet gyönyörködtetőek, s mind régészeti, mind építészeti szempontból felbecsülhetetlen értéket jelentenek. Ebből fakadóan a Hanza-házakat 1979-ben nyilvánította az UNESCO a Világörökség részévé (7. kép) (whc.unesco.org, 2021). Közvetlenül Bryggen mellett található a város múzeuma, ahol Bergen középkori történetét mutatják be; a helyszín autentikus, hiszen egy egykoron állt ház maradványait megőrizve és azt bemutatva, gyakorlatilag annak maradványai fölé építették a múzeumot. Norvégiában gyakori eljárás, hogy mindent az eredeti helyén igyekeznek bemutatni, egy-egy muzeális intézményt építeni köré, ennek egyik példaként tekinthetünk Bergenre (8. kép).

Heddal és a norvég dongatemplomok

A skandináv faépítészet másik ikonikus példáját a fa vagy dongatemplomok (norvég nyelven: stavkirke) jelentik. A donga szó (jelentése oszlop/rúd) az épületre jellemző oszlop- és gerendaszerkezetre utal, amely egyedi építészeti megoldást és északi stílust képvisel. Ezek a templomok a fából készült keresztény épületek magasan fejlett hagyományát testesítik meg, amelyek a középkorban (1050–1500) a mai Norvégia területén voltak a legelterjedtebbek. Számukat 750–1300 közé lehet becsülni, az elmúlt 200 évben azonban arányuk drámaian lecsökkent, napjainkban mindösszesen 28 templom látható. Egyediek és pótolhatatlanok, így az

Urnes-i dongatemplom 1979-ben felkerült az UNESCO Világörökségi listájára is, hiszen tökéletes példája annak, hogyan keveredik a kelta művészet, a viking hagyományok és a román stílus különféle művészi elemei (whc.unesco.org, 2021). Társadalmi szempontból a középkor folyamán a fatemplomok számítottak gyülekező helyeknek, ahol a vallásgyakorlás történt és az ismétlődő rituális tevékenységek pedig az épületek sajátos jelentéskészletét alakították ki (Svanberg 2003, 124–151). A temetési szertartás folyamatosan formálódott, majd állandósult a helye a templom körül, azonkívül tartós köteléket teremtett és alkot ma is a közösségek és az adott táj között (Hauglid 1970; Anker 1997, 2005; Falkenburg 2019). Urnesben és Heddalban továbbra is a fatemplomokat használják a temetési szertartás helyszínéként. Sőt, a heddali fatemplom napjainkban is működő plébániatemplom, amely szertartások, keresztelesek, konfirmációk és esküvők helyszínét jelenti. Nem csak a múlt és a jelen vegyül össze Heddalban, hanem jó példaként szolgál az építőanyagok keveredése is, amely megőrizte a különböző korszakok lenyomatait, ezen a folyamatosan használatban lévő helyen. A templomot kőkerítés veszi körbe, amely ugyanúgy helyi kőzetből készült, mint a temető összes sírköve (9. kép).

Az északi vallás elemei számos dongatemplom díszítésében megjelennek, mivel a templomok többsége az ónorrvég vallásról a kereszténységre való átmenet időszakában épült. A gazdag faragványokon látható istenségek, emberek és tárgyak az északi mitológiából származnak. A bejárati ajtókon, kapukon, oszlopokon és bútorokon található faragványok védelmező varázslattal, bajelhárító funkcióval rendelkeztek, ezeken szintén az északi mitológia számos részlete tűnik fel. Például a jól ismert heddali püspöki szék egy jelenetet mutat be Sigurd, a sárkányölő legendájából. A fatemplom a 19. században megsemmisült, ám kapuját sikerült megmenteni, amelyet ma az oslovi Kultúrtörténeti Múzeumban (Museum of Cultural History, University of Oslo) őriznek (10. kép). A kapuk magas szintű művészi minősége és kitűnő kivitelezése rendkívüli szakértelmet és munkát követelt meg (Hohler 1999a; Hohler 1999b).

Haugesund, a viking királyok otthona

Norvégia délnyugati parvidékén, Vestlandet földrajzi régiójában, Rogaland megyében található Haugesund. A város egy védett szoroson keresztülfutó, stratégiai szempontból fontos tengeri útvonal közelében fekszik. Bár maga Haugesund viszonylag új, a vidék történelmi, ugyanis Széphajú Harald király (kb. 850–933), a mai városhoz közeli Avaldsnes szigeten élt. Ennek okán a Viking királyok földjének is nevezik a területet, ugyanis 872-ben *Széphajú Harald király* egyesítette a norvég törzseket egy egységes királysággá, őt pedig Norvégia első királyává koronázták. Ennek emlékét őrzi Haraldshaugen, magyarul Harald udvara, amelyet 1872-ben a hafsrfsjordi csata milleniumi évfordulóján avattak fel, ünnepe az egységes Norvégiát. Az emlékmű Haugesund városközpontjától északra található, azon a helyen, ahol Harald Hårfagre-ot temették el (visitnorway.com, 2021; no.wikipedia.org, 2021). Avaldsnes lenyűgöző szigetén lévő Norvég Történelmi (Látogató)Központ határozottan gyerek- és látogatóbarát kiállítóhely. A tárlat hiteles régészeti másolatokra épít, amelyet rendkívül igényes, megszólalásig élethű viaszfigurák (köztük királyok is) és látványos vizuális installációk – amelyek a könnyebb megértést segítik – tesznek izgalmas kiállítássá (11. kép). Külön érdekessége, hogy a Történelmi Központ a föld alatt helyezkedik el, és csak egy kör alakú épületrész jelzi a bejáratot, amely ismét egy jó példa arra, hogyan vették figyelembe a táj adottságait és nem alakították át azt mesterségesen (12. kép). A Történelmi Központtól körülbelül 15 perc sétára egy másik szigeten (Bukkøy), egy gyönyörűen rekonstruált viking farmot alakítottak ki, ahol a vikingekről és életmódjukról lehet többlet információhoz jutni. Hasonlóan a magyarországi skanzenekhez, vagy éppen az Ópusztaszeri Történelmi Emlékparkhoz, itt is hiteles másolatokként felépített, különböző viking épületek segítenek aktív módon történelmi tudásunkat feleleveníteni, vagy éppen főzési, gyógy- és fűszernövénykert gondozási ismeretekre szert tenni a kardforgatás és íjászat mellett (13. kép).

Zárszó

A néhány bemutatott példát követően, összegzésként fontos kiemelni a Norvégiára és a norvég kulturális intézményekre általánosan jellemző természetközelséget és környezettudatosságot. Az általam látogatott intézmények, helyszínek mindegyike a lehető legkevesebb környezetátalakítással jött létre, az épületek és a benne található berendezések legtöbbször fából és más természetes anyagokból alakítottak ki. Egyrészt helyben bőséges faanyag áll rendelkezésre, másrészt a fa az északi építészeti stílus hagyományos építő anyaga, amelyet

modern kialakítással tesznek még érdekesebbé (pl. az osloei Operaház – kilátóhely is egyben – tengerbe nyúló fehér külső kőburkolata, a színháztér belső díszítése teljes egészében fa, amely egy végtelenül megnyugtató atmoszférát nyújt). Úgy vélem, hogy a természet közelségének érzésével egy nyugodt, kellemes, néha már szinte az otthon érzetét keltő légkört sikerül ezáltal kialakítani, így a kulturális kikapcsolódás és feltöltődés fesztelensége a fiatalabb korosztályokat is könnyebben be tudja csalogatni a muzeális és más kulturális intézményekbe. A kiállítások közel mindegyike egy-egy nagyobb projekthez kapcsolódik, amelynek szerves részét képezi az oktatás. Már a forgatókönyvírás időszakában megtervezik, hogyan épül majd be egy-egy mesterszakos dolgozat vagy doktori disszertáció kapcsolódó témája és azoknak gyakorlati hasznosítása a tárlatba. Ez a gyömölcsöző kapcsolat egyrészt aktív eszmecsere és információáramlást jelent a múzeum és az egyetem munkatársai között, másrészt az egyéni szempontból is érdekelt dolgozatírók, kutatók maguk is szervezik a kiállításhoz illeszkedő konferenciákat, rendezvényeket és oktatási tevékenységet. A kiállítások sok szinten működnek aktívan és a résztvevők változatossága növeli a kiállítás oktatásba történő visszacsatornázását és társadalmi hasznosulását.

Köszönetnyilvánítás

Hálásan köszönöm Dr. Vörös Gabriellának a szöveg gondozását és az értékes megjegyzéseket. Szilágyi Kata norvégiai kutatása a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj „Nyersanyag és információáramlás társadalomrégészeti szempontú kutatása Közép és Észak-Európa területén a Kr.e. 7–3. évezredben” (MAEÖ 2020–2021/159019) című posztdoktori ösztöndíjának segítségével valósult meg.

IRODALOM

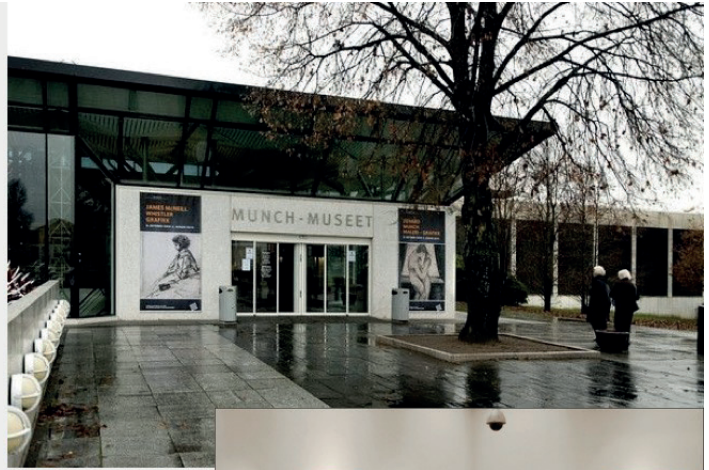
- Anker, Peter (1997): Stavkirkene: deres egenart og historie. Oslo: Cappelen.
- Anker, Peter (2005): The Norwegian stave churches. Oslo: ARFO.
- Falkenburg, Jason (2019): Looking Through Portals. An investigation of stave church portals as display objects in Norwegian museums. Oslo: University of Oslo.
- Hauglid, Roar (1970): Norwegische Stabkirchen. Oslo: Dreyer. Elérhető: http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2016042848128 Letöltés időpontja: 2020. október 21.
- Hohler, Erla Bergendahl (1999a): Norwegian stave church sculpture: Vol. 1 : Part 1: Analytical survey ; Part 2: Catalogue. Oslo: Scandinavian University Press.
- Hohler, Erla Bergendahl (1999b): Norwegian stave church sculpture: Vol. 2 : Part 1: Studies ; Part 2: Plates. Oslo: Scandinavian University Press.
- Ljunggred, Jørn (2017): Oslo og sosial ulikhet. In: Jørn Ljunggred (ed.): Oslo – ulikhetenes by. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 13–30. p.
- Piotrowski, Tadeusz (1988): Viharban, fagyban. Budapest: Gondolat.
- Pósán László (2012): Skandinávia a középkorban. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Svanberg, Frederik (2003): Decolonizing the Viking Age 1. Stockholm: Almqvist & Wiksel International.
- Ustverdt, Østein (2019): Edvard Munch. An Introduction. Oslo: J.M. Stenersens Forlag.

FORRÁSOK

- Barcode Project. Elérhető: https://en.wikipedia.org/wiki/Barcode_Project Letöltés időpontja: 2021. január 15.
- Haraldshaugen Lunar Eclipse. Elérhető: https://no.wikipedia.org/wiki/Haraldshaugen#/media/Fil:Haraldshaugen_Lunar_Eclipse.jpg Letöltés időpontja: 2021. január 15.
- Urnes Stave Church. Elérhető: <https://whc.unesco.org/en/list/58/> Letöltés időpontja: 2021. január 15.
- Bryggen. Elérhető: <https://whc.unesco.org/en/list/59> Letöltés időpontja: 2021. január 15.
- The Viking Ship Museum. Elérhető: <https://www.khm.uio.no/english/visit-us/viking-ship-museum/> Letöltés időpontja: 2021. január 15.
- Built For The Future. Elérhető: <https://www.munchmuseet.no/en/this-is-munch/built-for-the-future/> Letöltés időpontja: 2021. január 15.
- Haugesund. Elérhető: <https://www.visitnorway.com/places-to-go/fjord-norway/haugesund-haugalandet/> Letöltés időpontja: 2021. január 15.

www.commonswikimedia.org/

<https://www.munchmuseet.no/en/this-is-munch/>

1. sz. kép: A jelenlegi Munch Múzeum bejárata és egyik belső tere, valamint az ott látható világhírű Munch festmény (A Sikoly). Forrás: www.commonswikimedia.org/; <https://www.munchmuseet.no/en/this-is-munch/> Letöltés időpontja: 2021. január 15.

2. sz. kép: A Barcode épületek Oslo belvárosában (Bjørvika). Forrás: <https://images.app.goo.gl/ptZ8RHZmaud7KrQw5> Letöltés időpontja: 2020. december 14.

3. sz. kép: A Munch Múzeum modern épülete kívülről és belülről. Forrás: <https://www.munchmuseet.no/en/this-is-munch/>
Letöltés időpontja: 2021. január 15.

MUNCH MÚZEUM

„MUNCH transforms Oslo’s skyline, yet bows respectfully towards the city that surrounds it. This is the architects’ vision.”

MUNCH
TICKETS
VISIT US
WHAT’S ON
☰

THE NEW MUNCH OPENS IN SPRING 2021

This is MUNCH

<https://www.munchmuseet.no/en/this-is-munch/>

4. sz. kép: A tervezett új Munch Múzeum és annak kommunikációja. Forrás: <https://www.munchmuseet.no/en/this-is-munch/>.
Letöltés időpontja: 2021. január 15.

5. sz. kép: A Viking Hajó Múzeum egyik hajója jelenleg és a látványterv egyik grafikája a tervezett vizuális hatással.
 Forrás: <https://www.khm.uio.no/english/visit-us/viking-ship-museum/> Letöltés időpontja: 2021. január 15.

6. sz. kép: A komplex Viking kort is bemutató új Hajó Múzeum látványterve. Forrás: <https://www.lonelyplanet.com/articles/museum-oslo-oldest-viking-ships> Letöltés időpontja: 2021. január 15.

7. sz. kép: A bergeni Brygge, három ház a Hanza-szövetség világkorából származó kereskedelmi épületek közül. 2020. Szilágyi Kata felvétele.

Bergen

Genius loci...
Mutassunk meg mindent a maga helyén

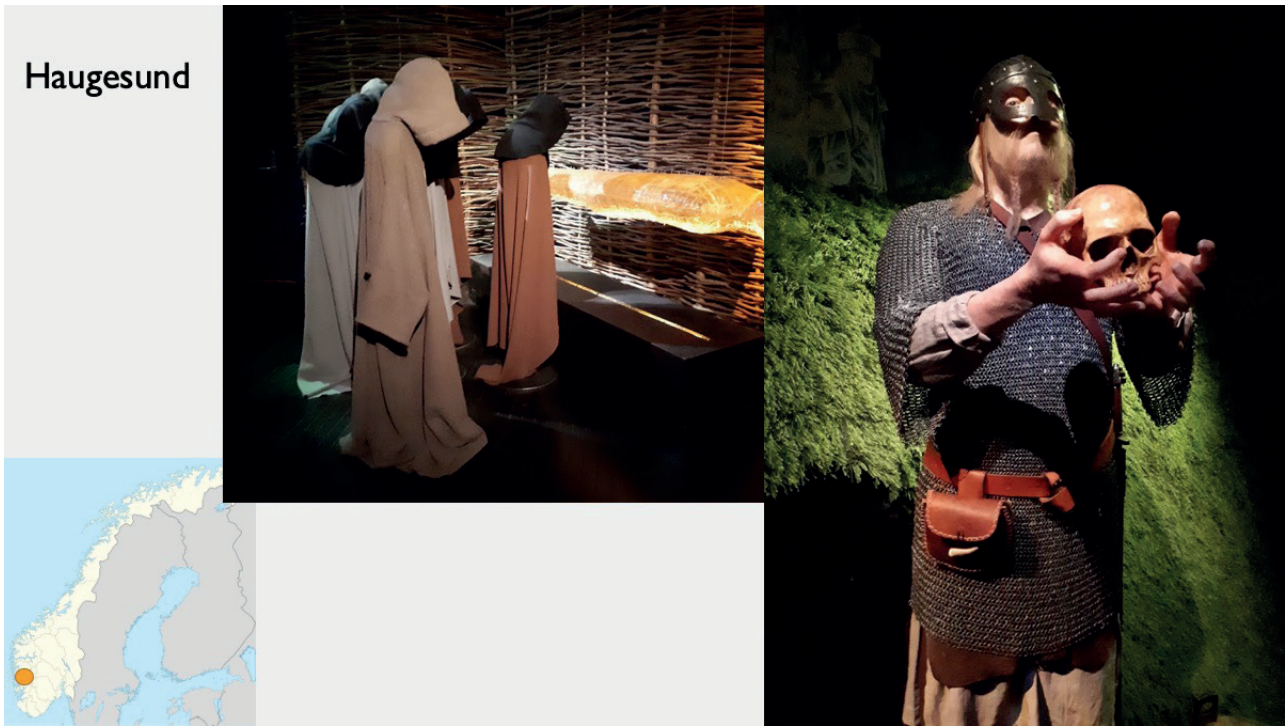
8. sz. kép: A bergeni múzeum, valamint a helyükön megőrzött és bemutatott faépület maradványok. 2020. Szilágyi Kata felvétele.

9. sz. kép: A heddali dongatemplom. 2020. Szilágyi Kata felvétele.

10. sz. kép: A heddali dongatemplom faragott fakapuja északi mitológiai jelenetekkel. 2020. Szilágyi Kata felvétele.

11. sz. kép: A Norvég Történelmi Központ installációs elemei és az egyik életbű figura. 2020. Szilágyi Kata felvétele.

12. sz. kép: A festői norvég táj és a Norvég Történelmi Központ bejárata a földalatti kiállítóhelyhez. 2020. Szilágyi Kata felvétele.

13. sz. kép: Jellegetes viking faépület és egy rúnakő másolata Bukkøy szigetén. 2020. Szilágyi Kata felvétele.

Museological experience in Norway

Kata Szilágyi

Despite the restrictions caused by the coronavirus in 2020, I visited several museums, exhibitions, open-air archaeological and national parks, archaeological sites and excavations in Norway. Northern Europe is very different from the countries of Central and Eastern Europe from social, cultural, linguistic, infrastructural, educational and institutional perspectives. I would like to present the museological impulses that I have gotten during my travels. Instead of trying to convey a mass of facts, artifacts and data, I will focus on the events I have experienced with the aim to pass on a small glimpse into contemporary cultural life in Northern Europe. The archeological education in Norway is provided by five main universities (University of Oslo, Stavanger, Bergen, Tromsø, Trondheim), and in each case the museums belong to the universities, thus guaranteeing the direct connection and balance between museum research and university education throughout Norway. The Viking Ship Museum and the Munch Museum have been partially closed since 2019, because of the construction of a completely new museum buildings, which will provide a suitable environment for the archaeological objects and art items from a conservation perspective, thus presenting Norway's world-famous cultural heritage in a worthy manner.